

Rękopisy moje III. 4. N. 30. czyli 25.

1

III. 4. N. 30.

Excerpta [et adnot. in] ~~ex~~ Comment. ~~in~~

Topicor. Ciceronianor.

M. T. Ciceronis ad C. Treb. J.C. lum. Topica

in eadem

Severini Boethii Comment. libri VIII.

Joan. Visorii Comment. libri III.

Bartholomaei Latomi Enarrat.

Ch. Hegendorphini Scholia

Antonii Goveani Comment.

Quibus iam praeter aliorum editionem accessit Comment. incerti Auth. cum adnotat. quibusd. Viti Amerpachii Parisiis apud Thoman Richardum sub Bibliis aureis e regione collegii Remensis 1557.

Specimen Inaugurale exhibens Interpretationem Jurisprud. Tull. in Topicis expositae —— auctore Francisco Godardo van Leyden Leovardensi Friso.

Lugduni Batavorum apud Haak et Socios 1805.

pro, in manum convenisse, quanquam nobis haud leve pondus inesse videtur sententiae Schultingii (ad l.c.) hanc locutionem non Tisoniano, sed ipsi Papiniano adscribendam existimantis. p.27. (99.

Atque, hac ratione hoc loco explicato, invidimus postea in Hotomani Observat. (lib I. c. 21.) cui doctissimo viro plane aliud visum est. Nam legare ab aliquo ita accipit, ut heredem aliquem intelligat, adeoque legatum illud, non ex hereditate desse detrahi velit, sed ex ejus duntaxat parte, qui nominatus est. Itaque et ipsi haudquaquam vir testator fuisse videtur, sed unus ex heredibus institutis: et Fabia non testatoris uxor, sed heredis. Atque tale ponit exemplum. "Valerius heres meus uxori suae, si materfamilias ejus sit, centum dato." eamque " locutionem apud Jctos usitatissimam esse, contendit. — Nos vero licet adsentiamus Hotomanno, apud Jctos ita nonnunquam hanc locutionem occurrere, tamen haud veremur, a summo Jureconsulto hoc quidem loco dissentire, nostramque illam interpretationem veram pronunciare. Nam, primum nemo facile negaverit, Ciceronem tum obscure fuisse locutum; siquidem nostra interpretatio et simplicior et naturali rationi omnino est congruentior. Dein, ipsa verba, si ea uxor materfamilias esset, adeoque in manum convenisset, nobis luculenter favent. Nam, ~~primum nemo facile negavit~~, ut ~~supra~~ puncti supra demonstravimus, tales quidem uxores mariti filiae familias erant loco, nihilque habebant proprium, nisi tenue forte peculium. Atqui, si nunc ipse maritus suae uxori legatum praestare deberet, sibi ipse quodammodo praestaret, quod quidem a ratione alienum esse, res ipsa clamat. (p.28. (99.)

Caput IIdum de Divortio

Cap. 4. §. 19. §. 20.

Quod Pauli fragmentum Justit lib II. Tit. de Delict. Junsser Antecess p. 536. haustum est ex Boëthio ad h. l. Topicorum

Caput III. De Testamentariis similibusque Quaestionib.

C. III. §. 13. Cap. III. §. 16. IV. §. 29. X. §. 44.

Vox pecunia omnes res comprehendit l. 2. §. 1. C. Consit. pecun. Augustinus

de Doctr. Christ. Cap. 6. Tom VII. Opp. p. 585. De pecunia sensu strictiori l. 5. V. S. §. 2. Inst. Ususfr. l. 19. pr. D. de auro arg. legato etc. l. 7. §. 3. D. S. C. Maced. l. 1. D. Condict. Trit. lin. l. 25. §. 6. D. locat. cond. l. 95. D. Legat. III. Donatus in Terent. Phorm. II. 3. v. 26. in primis l. 222. V. S. l. 178. ibid. p. 54 sqq.

Sub argento omni legato, pecuniam numeratam non contineri, manifestum est. l. 27. §. 1. D. l. 19. pr. D. de auro et argento legat. Aliud dicendum si aurum vel argentum signatum legatum est. l. 27. §. 4. de auro et arg. legato. dubitandum tamen non est, vocabulo argenti et pecuniam numeratam contineri. Ita enim Terent. in Phor. V. 6. v. 1. I. 1. v. 4. Plaut. in Pers. IV. 6. v. 1. Quambrem censemus, aetate Ciceronis, vocabulum argenti latiore fuisse sensu adhibitum, quam postea Responsis Sententiisque JCtor. invaluit. Nam et Ulp. lege cit. ait puto, et, nisi evidenter contra sensisse testatorem, appareat. Hobiscum facit et Bern. Walthers Miscellanear. ad Jus pertin. lib. I. c. 3. qui hanc antinomiam ita dissolvendam censet, ut Cicero ad verbi significationem respexerit, Ulpianus vero secundum mentem defuncti locutus sit, idque eo magis, quod in Jure sit frequentissimum, ut in ultimis voluntatibus aliud secundum verba, aliud secundum mentem testator. judicetur. l. 3. §. 9. D. de adim. legat. p. 55. sqq.

Nam si uxori vir legavit omne argentum, cf. Ulp. l. 27. §. 2. D. de auro et argento legato. l. 7. eod. Idem si dixerit aurum suum se legare, intelligendum omne se legasse. l. 8. de auro et arg. legato. l. 7. D. de Tritico vino et oleo etc. l. 25. §. 6. D. de auro et arg. leg. l. 4. §. 2. D. de penu legato. l. 32. §. 4. D. de auro et arg. legato. p. 62. sqq.

ut Crassus ad Sed. hunc locum Cicero, quem in eum tantum finem, adhibeat, ut exempla e similitudine ducta commendet; neque is omnino ullam juris quaestionem, multo etiam minus, dubitationem aliquam habere videatur, de eo verbum addere, et longum et supervacaneum est.

Caput IV. de Ususfr.

Cap. III. §. 15. Cap. eod. §. 17. IV. §. 21.

Domus totum quid significare videtur: aedes vero contraria, in quibus sunt and

et cubilia. Plautus Casina III. 5. v. 31. Isidorus Orig. XV. 3. Sanctii Minerva de Ellipsi IV. 4. sed postea haec distinctio omissa: quapropter si cui ususfruct. domus relictus est, datus quoque aedium l. 7. §. 1. D. de Ususfr. l. 13. §. ult. D. act. Empti. p. 67. /99.

Fructuarius onera rei fructuariae sustinere debet l. un. §. 4. C. de caduc. toll. Arg. legis 10. D. R. J. l. 44. D. de Ususfr. l. 7. §. 2. D. eod. l. 7. C. eod. (p. 69.)

aedes collapsas fructuar. vel haeres restituere non cogunter l. 7. §. 2. l. 65. §. 1. Damno infecto. l. 15. §. 1. de Servit. l. 7. §. 2. Ususfr. Paul. Sent. III. 6. §. 1. l. 5. §. 2. quibus modis Ususfr. vel Usus amit. l. 16. §. 1. C. de Ususfr. l. 2. D. eod. Nam ususfr. non datur solius rei sed speciei l. 34. §. 2. D. de Ususfr. l. 5. §. 2. D. quibus modis Ususfr. Idem de Servis intelligendum, qui pro rebus habentur Aust. Blck I. 3. l. 2. l. 27. D. ad L. A. l. 78. §. 1. Adil edict. l. 3. D. de Jurisdict. in Tit. D. si famil. furt. fecisse dicatur. p. 70. /99.

Ex l. III. §. 17. Ciceron. Topicor. nullam distinctionem tempore Ciceronis inter usumfr. et quasi usumfr. fuisse adparet. Natura non patitur duo contraria in eodem obiecto l. 2. D. Ususfr. ear. rerum quae usu consum. §. 2. Inst. Ususfr. Itaque vero latum Ususfr. tempore liberae Reipubl. usi sunt Romani. Postea cum principes planta pro legib. vigerent l. 1. D. de Const. Principum quo factum est ut S. C. conderetur, de ususfr. rerum earum, quae usu consumantur vel minuantur: cujus rei pleni sunt libri Juris nostri. Arbitrantur W. & D. sub Augusto vel Tib. conditum fuisse l. 5. §. 1. l. 3. D. Ususfr. ear. rer. quae usu Nam altera lege Interpres S. C. Massurius Sabin. dicatur in altera Nerva et Cassius, qui sub Tib. floruere l. 2. §. 47. O. J. Schulting ad Ulp. XXIV. §. 27. Verba S. C. non exstant, sententias vero ejus ex l. 1. D. de Ususfr. ear. rer. l. 2. de Usu et Ususfr. legato. l. 69. ad L. Falcid. p. 74. /99.

Quaeritur jam, an quasi ususfr. ipsius Senat. Cons. debeatur verbis, an vero Prudent. interpretat. Annuit huic opin. l. 2. D. de Ususfr. ear. rer. Sed Ulpianus contra disertis verbis loquitur l. 11. D. de Ususfr. ear. rer. Quapropter duo S. C. fuisse capita apparet l. 1. D. de Usu et Ususfr. legato.

ad. C. 3. §. 2. Cicer. Top. cf. l. 19. D. quib. modis Ususfr. vel Usus amitt. l. 3. §. 2. C. de Ususfr.

Caput V. de Juribus praed. rust. et urb.

Cap. III. §. 12. IV. §. 22. §. 23. §. 24. IX. §. 38. 39. X. §. 43

Primum de Cap. IV. §. 22. loquendum. Quid sit paries cf. Ciceronis Clavis ed. Ernesti h. v. (paries) Licitum erat parieti parietem adiungere dummodo de damno caveatur l. 27. §. 10. D. ad L. A. Ad reliqua cf. l. 15. §. 2. 3. 5. D. damno infecto. l. 15. §. 1. l. 28. l. 40. D. eod. l. 24. §. 2. sqq. l. 43. D. eod. Paulus V. 9. §. 1. 2. cf. Hotomani Observ. I. 24. p. 86. seq.

Deinde Cap. IV. §. 23. X. §. 43. de Arbitro l. 43. §. 2. D. de fideicomm. libert. l. 7. D. fin. regund. Terent. Heauton III. 1. 93. Sueton. Otho c. 4. Cic. de Off. I. 10. Val. Max. VII. 3. Cicero de Legg. I. 21. Boëthius ad l. l. Arbitri fin. regundor. sunt, qui finalia litigia discernunt, et, quum esset orta de finibus contentio, eor. diiudicatur. arbitr. cf. Noodt in Comment. ad Tit. D. fin. regundor. arbitrum adigere Festus adigas dare cogas. cf. Turneb. advers. lib XXV. 23. Cicero Off. III. 17. pro Roscio Comoedo c. 4. p. 89. sqq. Similiter arbiter et in aquae nocentis judicio l. 24. pr. D. de aqua et aquae pl. arc. l. 1. §. 7. l. 2. §. 9. D. eod. Festus in ... ingiustum esse continere Cicero pro Murena c. 10. In praed. urbas, quum arbitrum sumas haud necess. cum aedes certo fine determinentur. l. 2. l. 4. §. 10. D. fin. regundor. nam haec actio dominis praed. tantum competit §. 20. Just. de Act. de actione ipsa cf. l. 1. §. 1. D. de aqua et aquae pluv. l. 1. §. 17. ibid. §. 19. et 20. D. ibid. cf. l. 1 D. de aqua quotid. et aestiva ibique §§. 15. 16. 17. 18. 23. 29.

Mox Cap. IV. §. 24. de suggrundiis et protectionib. l. 3. §. 5. 6. D. Uti possid. l. 242. §. 1. D. V. S. l. 2. D. Servit. Praed. Urb. de proiectis sub. cf. Isidor. Origg. XV. 3.

Statim Cap. IX. §. 38. 39. quid sit aqua pluv. l. 1. §. 1. D. de aqua et aqua pluv. Frontin de Limit. agror. p. 43. Cicero pro Muren. c. 9. cf. l. 1. §. 1. D. de Fonte l. 11. D. quod vi aut clam. Aqua pluvia nocens

nomus totum quo significare ...

ex opere manu facto l. 1. §. 1. l. 11. §. 6. D. de aqua et aqua pluv. l. 1. §. 1. l. 14. §. 1. D. ibid.

Cap. VI.

de Quaestionib. Miscell. Jurid.

§. 1.

Generat. quaedam de Jure Naturali et Civili.

Cap. II. §. 9. V. §. 28. VII. §. 31. XXI. §. 82.

Aequum apud Ciceronem l. l. idem est quod par seu aequale Sueton in Augusto c. 79. Neque aequitas semper significat aequanimitatem, quippe Seneca (ep. 30. cf. Brisson h. v.) prima pars aequit. inquit est aequalitas. Jus Civile definit Celsus l. 1. D. J. et J. Ciceroniana definit Juris civilis operilur et in l. 6. D. de Just. et Jure cf. Gaius Inst. lib. I Tit 1. (NB Paulii Sententiam, S. C. habuisse vim legum, refutavit Leger. Observ. Juris Civil. c. 3.) Quales species juris scripti leges dicantur cf. §. 3. J. de J. N. et G. NB quoque species juris civilis l. 32. §. 1. D. de Legg. §. 9. J. Jure N. G. et Civ. cf. l. 13. C. de Sent et Interloc ubi traditur Aequit. et Res jud. ad morem non referri. Consuetudo quid l. 37. de Legib.

Sub voce Cognitionis et Actionis intelligit noster, quod nos Quaestionem Theoreticam et Pract. dicimus: hac de re de Legib. I. 6. 10.

§. 2.

Jure Commercii. et Adquirendo Domin.

Cap. V. §. 28. VIII. §. 37. X. §. 45.

De rebus mancipi et nec mancipi v. Bynkershoek in Opusculis varii Argum. Pars I. p. 105. sqq. Conradi de veris mancipi et nec mancipi rer. diff. Helmstadt 1739. Meerman Lugd. B. 1741. de Origine rer. man. et nec manc. Hommel in Opuscul. Jur. universi ed. C. G. Roessig Pars I. p. 443. sqq.

Mancipatio est alienatio quae non est abalienatio. Wissenbach in Vindi

Thes. de Matrim Diss. III. §. 9. p. 519.
inter quos ex Jurisc. Gaius Inst. lib. 1. tit. 6. §. 3. Ulp. frag. XIX. §. 4. Schulting ad h. l. Varro R. R. III. 16.

in usu est: Inst. II. tit. 1. Gaii (Juris pr. ante Just.) de Jure plen. trad. Just. 40. R. D. Theophil ad h. l. φυσικὸς τρόπος κτήσεως ἐστὶ καὶ ὁ τῆς τραδιτίονος. καὶ τί ἐστι τραδιτίων; ἡ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μετάθεσις, ἐναπάλλακτον καὶ ἀπερίεργον καὶ φυσικὴν τὴν πρᾶξιν ἔχουσα. οὐδὲν γὰρ οὕτω τῇ φύσει συνάδει, ἢ τὸ βέβαιαν εἶναι τὴν τοῦ δεσπότου γνώμην, τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα μετατιθέντος εἰς ἕτερον. cf. de Credit natural. Cujacius Observat XI. 19. Plauti Rudens IV. 3. v. 85.

de Nexu Schulting (ad Paulum II. 17. §. 3.) p. 292. Trebell. de Test. fact. c. 3. §. 9. p. 66. sqq. Meerman l. c. p. 104. ad

ad lexit. mod. dom. acquir. spectat Ulp. XIX. §. 2. §. 2. ult. J. de Libert. Theophil. Varro R. R. II. 10. l. 32. pr. D. de usurp. et Usucap. l. 87. D. de Furto l. 20. Cod. de Pactis Menll. Obser. VIII. c. 38. et ad §. 40. Just. R. D.

Donatio (C. VIII. §. 37.) comprehendit donens et dans l. 1. D. de Donat. quid sit Donat l. 29. l. 19. §. 2. D. Donat. l. 10. C. eod. l. 35. §. 1. de M. Caus. Donat. l. 23. D. Donat inter V. et U. l. 2. l. 12. l. 22. D. Ind.

§. 3.

De Jure Civitatis et Personar.

Cap. II. §. 10. ~~§. 4.~~ Si neque censu etc. — Cum lex Aelia. C. VI. §. 29.

Agit primum de titulo libertatis Tit I. Ulp. ibique Schulting Cajus Inst. I. 1. §. 1. ibique Schulting. Utrum ejusmodi servus, statim ac census esset. an vero demum post lustrum conditum liber fieret. Cicero de Orat lib I. 40. Cujacius Observ. XVII. 20. existimat, diem, quo quis lustratus est inter Cives Romanos, retrotrahi ad diem, quo quis census est manumissionis causa. Cujus rei hoc adfert argumentum: in Fragmento veteris JCti, (p. 803. sqq. Schulting Jurisprud.) quem Cujacius

omnes totum quo ...

lustrum esse credit, „omnia quae censu aguntur, lustro confirmantur." Atqui, inquit, Cujacius, quae confirmantur retrotrahuntur. l. 40. D. de Mortis causa Donat. l. 25. Cod. de Donat. inter V. et U. Enimvero, ut hoc utar, interdum lustrum non sequebatur censum, ubi si annus esset funestus, cujus exemplum est apud Livium lib. III. 22. Et tunc, ut ratae essent, quae acta erant in censu, ad confirmat. lege peculiari opus fuisse videtur. — Sed ex hac dissensione et praecipue ex loco illo Ciceronis, quem adtulimus, error natus est Jano a Costa (ad §. 1. Inst. de Libertin.) cogitanti, opus fuisse servo, ut liber esset fieret, ut dominus quinque annis continuis, id est, in lustro, in eadem voluntate perseveraret: interea vero ipsum etiam poenitentia ductum libertatem revocare potuisse. Atque vero unicuique patet, longe diversam esse quaestionem, an a tempore census vel lustri seu lustrationis omnia confirmentur, quae in censu erant acta, ab ea quaestione, an toto illo quinquennio dominus voluntatem suam revocare queat. — De fatis Jurisprudentiae in hac re cf. l. 1. 2. C. De his qui in Eccles. manumitt. l. 1. C. Theod. de Manum. in Eccles. Hist. Eccles. lib. I. c. 9. auctore Sozomeno. Theophilus ad Tit. de libertinis lib. finem.

Cap. II. §. 10. lex Aelia Sentia. Vindex ex Boëthio explicat. Cujacius Observ. V. 29. Quod tamen vehementer dubito (quod Chariat vel Praedicatores leg. tes ut Cujacius vult) an vere a Summo Viro dicatur. Certe, argumenta hujus conjecturae satis firma desideraveris. Hoc cuicuimodi sit, de reliquis hujus vocis notioribus cf. Heinec. ad d. l. Russonii, Voorda Elect. cap. 25. Cujacius Observat. III. 14. et Gellius XVI. 10. Quinctil. Inst. IV. 10. Heinec. l. c. Gronov. de pecun. veter. IV. 9. Quid sit locuples v. l. 234. §. 1. V. S. lex Aelia Sentia lata erat tempore Augusti, U. C. 755. Ernesti in Clavi Cicer. p. 6. inducenda verba Aeliae Sentiae esse putat. cf. Ottonis Praefat. ad Thes. J. R. Tom. III. p. 26. p. 80. ibique J. Gothofred. qui Emendat. hujus loci in Notis ad XII. Tab. leg. p. 157. proposuit cuique adsentitur Gravina. — Sed, non tantum nobis sumimus, ut de sententia Erne-

Piana pronunciare audimus. Id unum dicimus argumentis, quae protert Ernestus, valde nobis arridere, ob rationes ab ipso allatas. Ernestiana tam emendat probat J. van Vossen. Animadversionum Hist. Lo..ia..Cu..Licar. ad Fastos Romanos Lanos p. 68. et 69. Neque rationem habendam esse correctionis vel Heineccii Histor J. R. lib I. 3. §. 49. in notas probantis sentent. Norisii (Dissert. III. ad cenotaph. Pisana cap. 9. p. 423.) vel tandem Cannegieteri Observ. J. R. lib I. 2. p. 10. Denique quod a nonnullis hoc Ciceronis loco legitur Aelia Sentia, id vero perperam videtur, et nulla, quod sciam, talis lex occurrit. Egit item de lege hac Fúdo – Aelia Sentia Arntzen in Dissert ad l. 2. D. de in Jus voc. p. 269. ad calcem Miscellaneor.

Caput Xmu

De varii argumenti Quaestionibus

§. 1. de Tutelis

Cap. VIII. §. 33. XI. §. 46.

ad cap. 8. §. 33. cf. l. 52. C. de Episc. et Cler. Ulp. XI. In doctrina quidem de stipulationibus, multa post Ciceronem mutavit JCtor. auctoritas, qui Juris rigido Lyllege Opuscul. Varior. Heineccianorum. et Brisson. de Formulis.

ad cap. 9. §. 46. de Tutela Ulp. XI. pr. Cicero pro Murena c. 12. Cujac. Observ. XXII. 20. Everh. Otto de perpetua foeminar. tutela. Ceterum, quod speciali lege aliquando fuerit concessum, ut mulieres quaedam tutela liberarentur, alia res est. Ita Liviae et Octav. libertas data est, τὰ ἑαυτῶν ἄνευ κυρίου διοικεῖν, ut Dio Cass. XLIX. p. 414. Cujac. Obser. VII. 11. At negotia ipsa mulieres ~~administrare~~ obire potuerunt Tertul. de velandis virginib. c. 12. Ad nostrum locum respicit quoque Quint. Inst. V. 10. Quapropter videtur oratoriis amplificationi illud Catonis apud Liv. 34. 2. Majores nostri, nullam ne privatam quidem rem agere feminas sine auctore voluerunt. Nos vero ipsum audiamus Ulpianum XI. §. 27. Ex quibus JCti verbis apte nobis colligere videtur Schulting recte mulieribus potuisse solvi; siquidem quaedam sunt negotia non Juris

Civilis sed Gentium (l. 17. §. 1. D. de Poen. l. 15. D. de Interd. et Relegat.) atque huc pertinet Ulp. XI. §. 25. Tutelam fuisse abrogatam sexus (ex Juris Romani principiis patet pr. J. Quib. mod. tut. fin. pr. J. de Curat. Voetius ad Tit. D. de Tutelis. Plura habet Cujac. Observat. XXII. 20. VII. 11. Edvard. Variar. Lib. I. 10. II. 10. Everhard Otto de perpetua foeminar. tutela.

§. 2. de Contractib. et judiciis B. fidei.

Cap. IX. §. 40. X. §. 42. XVII. §. ult. et in fine Topicar. Itemque apud (?) liberales.

Cap. I. §. 40 dolus malus Cicero de Off. III. 14. et Julius Paul. Sent. I. 8. §. 1. et l. 1. §. 2. D. de D. Malo l. 7. §. 9. de Pactis. Ger. Noodt, de Forma emendandi Doli mali cap. 2. Cujacius ad l. c. Julii Pauli et in Paratitlis ad Tit. de Dolo malo. Observandum l. c. Ulpianum dicere Labeonis sententiam veram esse; hoc enim significat Servii definitionem haud falsam esse, (?) intelligens, raro veteres accuratis et justis definit uti solere. Quae itaque ut concludamus videtur et Labeo et Ulp. ea fuisse mens ut moneret, haud captanda esse verba Servii, sed sano sensu accipienda. Hottomanus Observ. I. 19. Bachov ad Tit. D. de Doll. in falsam esse Labeonis definit, putat quod refutat Hasenus in Digress. Justin. Lib I. c. 25. in Praelect. ad Tit. de Dolo Malo §. 2.

Cap. X. §. 42. huc pertinet l. 1. pr. D. de Procurat. Fiducia est pignus, quod Creditori mancipatur aut in Jure ceditur, ea lege, ut soluta ad diem pecunia remittatur: cum alias pignoris dominium in Creditorem non transferatur ~~(?)~~ ~~(?)~~. l. 12. pr. D. distr. pign. et hypoth. l. 35. §. 1. D. pign. act. Isidor Orig. V. 25. Ceterum proud pignus bonae fidei est, ita et fiducia. In iure Just. fiducia non occurrit cum sufficeat discrimina rerum manc. et nec mancip. sustulerit l. 1. C. de Usucap. transform. Attamen diu durasse fiducia videtur ex lex ult. C. de Pactis pign. Paulus II. 13. §. 1. non de fiducia sed de lege Commiss. pignorum agit auctore Schulting ad h. l. contra Cujacium ad l. c. Eadem ratione qua mutuum, Commodat, Deposit, Pignus (?) et pro ipsis Contract. et pro aliis, quibus intervenientibus illi

contrahentis incumbit, ita et fiducia fuerit pro contrahente, unde actio fiduciae, apud Paul. S. C. l. c. De fiducia cf. J. Cothofr. ad l. un. C. Theod. de commissor. rescind. Noodt Observat. II. 7. 8. Cujacius ad Paulum l. c. et alii, Brisson in voce

cap. 17. § 66. cf. Cicero pro Roscio Comoedo IV. et Hott ad h. l. (extantem reti)neri cf. Sigon. de Judic. I. 21. in f. Hotoman l. d. qui ait ipsa judicia bonae fidei, ita fuisse appellata, pro judiciis, in quibus addebatur ex fide bona.

Sciique quod jure lib. vend. cf. l. 66. D. in f. Contrah. Empt. l. 241. V. S. l. 17. § 6. D. act. Empt et vend. l. 38. § 2. ibid. l. 21. D. de Institoria vel Jussu (Quod) jussu. Cicero de Orat. II. 55. Partit. c. 31. Festus in voce.

§. 3. Verbor. Significatione

Cap. VII. § 32. VIII. § 26.

Littus quo fluctus alluit. Quin. dil. Just. V. cap. ult. de definit. litteris § 3. Just. R. D. l. 96. V. S. l. 112. V. S. Schulting ad l. 96. pr. V. S.

Postlim (c. 8. § 36) § 5. Just. quib. modis Jus patr. p. solv. Menag. Amoenit. Juris cap. 39. p. 295. Jure Belli et Pacis Grotius III. 9. § 1. Salmas. Observ. ad Jus Att. et R. Schulting passim. Scaliger ad Festum in voce. Plutarchus in Quaest. Rom. II. Tom. Op. p. 264. putat idem ius esse ut apud Graecos δρα δε, μη και ταυτα τροπον τινα τοις Ελληνικοις εοικεν. De Origine Postliminii neque ... de Jure postl. l. 32. § 1. D. de hered. instituend. l. 19. pr. de Captivis et Postlim. l. 14. ibid. l. 15. de Usu. seu Usurp. l. 15. D. de Suis et legit. hered. l. 28. D. de Capt. et Postl. l. 26. Relig. Grotius de J. B. et P. III. 9. 16. Majans de Postl. in Op. T. 1. p. 235.

Mancinus Consul fuit A. U. C. 615. A. Chr. 137. de illo pluribus locis Cicero de Orat. I. 40. Off. III. 30. Brutus 27. pro Caecina 34. cf. Freinsheimii Suppl. Liv. 40. 9. 41. 1. cf. ipse Liv. 9. cap. 11.

Excerpta in Topic. Cicero.
et scripsi Revel. d. 28. Feb. 1818.

Ex Comment. Boëthii.

Sed cum in M. Tullii Topica Victorinus rhetor plurimae in disserendi arte notitiae, commenta conscripserit: non me opotuisse melioribus forsitan attentata contingere, ni esset aliquid, quo se noster quoque labor exercere atque parare potuisset. — Quatuor voluminib. Victorinus in Topica conscriptis, eorum primo in declarandis tantum libri principiis occupatur. addit etiam si quae in eodem volumine praedicenda fuisse perpendit — — secundo volumine de iudicandi atque inveniendi dialecticae partibus et de locorum atque argumenti definitione pertractat — ~~tertio ita ut tertius quidem~~ Tertius vero atque quartus discretionem locorum inter se, eorumque exempla multiformiter persequuntur: ita ut tertius quidem Tulliana sibi de iure proponat exempla: quartus vero eosdem locos per alias rursus similitudines monstret ex Virgilio vel Terentio poëtis; oratoribus Cicerone et Catone.

Quanta vero pars reliqua Topicorum sit, ipsius voluminis magnitudo demonstrat, quam Victorinus neque attingit, neque attingere potuisset ita rebus minimis immoratus, nisi opus multa librorum pluraliter distenderet.

Nec si quis haec apud Victorinum latius tractare reperiat, nos neglectae integritatis stringat invidia. nam nec in singulis (ut ille fecit) verbis haerere volumus, et ad ampliora huius operis festinamus.

Ex his etiam quae superius dicta sunt, quid distent Topica Ciceronis atque Aristotelis apparuit. Aristoteles namque de maximis propositionibus disserit: has enim locos argumentor. esse posuit, ut nos quoque superius retulimus. Tullius vero locos, non maximas propositiones, sed earum continentes differentias, vocat: ac de his docere contendit. p. 11.

Erat etiam al pars altera adipiscendae libertatis, quae vindicta vocabatur. Vindicta vero, est virgula quaedam, quam lictor manumittendi servi capiti imponens, eundem servum in libertatem vindicabat, dicens quaedam verba solemnia: atque ideo illa virgula, vindicta vocabatur.

Ex notatione autem locus vocatus est: quia nomen omnem rem notat atque significat. Vindex igitur est qui alterius causam suscipit vindicandam: veluti quos nunc procuratores vocamus. citat h. l. v. Lynden.

Lex igitur Aelia Sentia assiduo vindicem assiduum esse iubet. Quaeritur utrum, cum lex Aelia Sentia vindicem velit esse assiduo assiduum, locupletem velit locupleti. Hic igitur subiectus quidem terminus est, lex Aelia Sentia vindicem volens assiduo assiduum, praedicatus vero, locupletem locupleti, ipsos igitur terminos non possum ad fidem quaestionis adducere. de ipsis enim de quibus ambigitur nulla effici fides potest. Quaero igitur quid in ipsorum altero sit: ac video unum eorum terminum esse legem Aeliam Sentiam, quae assiduum assiduo vindicem esse decernat, ~~[illegible]~~ Sed paulo confusius a Cicerone dicta argumentatio, maximum praestat errorem. Ita enim dici oportuit, Assiduus est, qui assem dat: qui vero assem dat, locuples est. assiduus igitur locuples est. Lex autem Aelia Sentia assiduum assiduo esse

vindicem iubet: locupletem igitur locupleti vindicem esse praecipit. Quod si ita
dictum esset, apertior argumentatio fuisset. Nunc vero ita dixit, cum lex Aelia
Sentia assiduo esse vindicem iuberet esse locupletem locupleti esse praecipit
tanquam si diceret, qui assiduus est locuples est. Nisi enim is qui assiduus est, lo-
cuples sit: non consequitur, ut cum Aelia Sentia assiduum assiduo vindicem esse
jusserit, locupletem jubeat locupleti. Et argumenti conclusionem prius posuit:
ieit vero probationem. Conclusio namque est, Cum lex Aelia Sentia assiduum
assiduo vindicem velit esse, locupletem jubet locupleti: atque hanc praemisit.
Probatio vero est, assiduum esse locupletem, ab aere dando nominatim: et hanc
intulit conclusioni.

Quoniam. Quidam testamento mulieri argentum omne legaverat: Quaeritur an ei etiam
numerata pecunia legata sit. Numerata igitur pecunia, in hac quaestione subiectum
est, legata vero, praedicatum. Considero igitur in alterutro eorum quidnam insit: ut ex
eo quod in ipso est, aliquod argumentum requiram. video subiectum terminum, qui
est numerata pecunia: habere argentum genus, quod scilicet affectum est ad spe-
ciem suam ad quam refertur. Quae enim ad se invicem referuntur, affecta
sunt. ergo quoniam argentum omne legatum est, et genus speciem propriam
relinquit: necesse est ut numerata quoque pecunia sit legata. Nam cum omne
nomen generis legatum sit, nihil de speciebus videtur exceptum.

A forma generis. Uxoris species sunt duae: una matrumf. altera usu. sed communi generis no-
mine uxores vocantur. Fit vero id saepe ut species iisdem nominib nuncupentur quib
et genera. materfam. non poterat, nisi convenisset in manum. haec autem certa erat
species nuptiarum. Tribus enim modis uxor habebatur: usu, farre, coemptione. sed con-
farreatio solis pontificibus conveniebat. Quae autem in manum per coemptionem
convenerant, hae matresfam. vocabantur. Quae vero usu vel farre, minime. Coemptio
vero certis solennitatibus peragebatur, et sese in coemendo invicem interrogabant, vir
ita: an sibi mulier materfam. esse vellet. Illa respondebat, velle. Item mulier in-
terrogabat, an vir sibi mulier paterfam. esse vellet. ille respondebat velle. Itaque
mulier, viri conveniebat in manum. et vocabantur hae nuptiae, per coemptionem.
et erat mulier materfam. viro loco filiae. Quam solennitatem in suis institu-
tis Ulpianus exponit.

A differentia. Plurimum differt, argentum in arcane positum sit, an in nominibus
debeatur. Nam quae posita in arca pecunia est, cuius est nostri: in nominibus vero de-
bita, non est nostra. nam quod mutuum datur, ex meo fit accipientis. atque ideo non
cogitur eandem ipsam pecuniam debitor restituere creditori, sed aliam tantam. In arca
vero posita pecunia et in nominibus debita: non sunt argenti vel pecuniae species
sed differentiae.

Ea sunt inter se contraria. A contrario igitur similiter argumentum, hoc modo, Utimur his
quae nobis utentibus permanent, his vero abutimur, quae nobis utentibus pereunt. ergo
cum permanere ac perire contraria sint, usus quoque atque abusus contraria necesse est
iudicentur. quod si cetera quidem utendo permanent, cellae autem vinariae atque
oleariae utendo consumuntur: aliarum quidem rerum usus fructus esse potest

penus vero non potest usus esse, sed potius abusus. Ergo cum vir uxori usumfructum bonorum legaverit: non potuit legare contrarium, quod est abusus. est vero abusus vini atque olei. vinum igitur atque oleum ad usumfructum mulieris non potest pertinere.

Ab adiunctis. Capitis deminutio est prioris status permutatio. Id multis fieri modis solet, vel maxima, vel media, vel minima. Maxima est, cum et libertas et civitas amittitur, ut deportatio. Media vero, in qua civitas amittitur, et retinetur libertas, ut in Latinas colonias transmigratio. Minima cum nec civitas, nec libertas amittitur, sed status prioris qualitas minuitur, velut adoptio: aut quibuslibet aliis modis prior status, retenta civitate, poterit immutari. Mulieres vero antiquo iure tutela perpetua continebat. Recedebant vero a tutoris potestate, quae in manum viri convenissent. itaque fiebat eis prioris status permutatio: et erat capite deminuta, quae viri convenisset in manum. Quaedam igitur quae se nunquam capite diminuisset, id est, quae in manum viri minime convenisset: si non tutoris authoritate testamentum fecit, Quaeritur an secundum eius tabulas ex edicto Praetoris debeat dari possessio. Hic subiectus quidem terminus, mulieris nunquam capite deminutae tabulae. praedicatus vero, possessionis causa. Sumitur ergo ab adiunctis argumentum, hoc modo, Nam si secundum mulieris tabulas nunquam capite deminutae possessio detur: nihil causae est cur non secundum puerorum quoque et servorum tabulas ex edicto praetoris poss. detur. Quid enim efficere potest, ne secundum mulieris nunquam capite diminutae tabulas possessio deferatur? id scilicet, quod ea quae testamentum confecerat, sui non fuerit iuris. quod idem de pueris et de servis dici potest.

Ab antecedent. Civitatis Romanae iure liberi retinentur in patrum arbitrio, usque dum tertia mancipatione solvantur. Ergo si quando divortium intercessisset culpa mulieris, parte quadam dotis pro liberorum numero multabatur. De qua re Paulus Instit. libri undecimi titulo, De dotibus, ita disseruit. Si divortium est matrimonii, et hoc sine ~~aut~~ culpa mulieris factum est, dos integra repetetur: quod si culpa mulieris factum est divortium, in singulos liberos sexta pars dotis a marito retinetur, usque ad mediam partem duntaxat dotis. Quare quoniam quod ex dote conquiritur, liberorum est, qui liberi in patris potestate sunt; id apud virum necesse est permanere. Hic subiectum quidem est, factum divortium a muliere nuntiatum. praedicatum vero, apud virum sextae partis dotis post divortium permansio.

A consequent. Non autem omnib. erat connubium ~~[illegible]~~ cum Romanis: nec erant nuptiae iure contractae, quae non aut inter civem Romanum civemque Romanam inibantur: aut cui princeps populusve civitatem, vel connubium permisisset, eo scilicet modo, ut in potestatem parentum liberi redigerentur. Illud quoque videndum, quod ex impari matrimonio suscepti non patrem sed matrem sequuntur. Ergo quaedam Romana vel cum Latino vel cum peregrino, vel cum servo, cum quo connubium non erat, nuptias fecit: dotem contulit, factoque inter eos divortio, contenditur, an nuptae mulieris

cum eo cum quo connubii ius non erat, apud virum dotis pars post divortium debeat permanere. — Concluditur argumentatio, quoniam non permisso connubio, nihil pro liberis ~~dotis nomine~~ manere debet; quando quidem non patrem filii, sed matrem sequuntur.

Damni infecti Damni infecti promissio est, quoties quis promittit, si quod damnum eius opera contigerit, sua restitutione esse pensandum. Ius autem est parieti communi parietem alium vel fornicatum id est arcum habentem vel directum continuumque coniungere. — — paries fornicatus id est arcum habens vel signinam fabricam sustinens. — — fornicati parietis non ea natura est ut suspendi queat. —

in manum Omnia viri dotis nomine fieri, quaecunque mulieris fuere. Ipsa igitur in manus conventio omnia quae mulieris fuere viri facit dotis nomine, non praecedenti tempore, sed statim propria vi natura. nam ut in manum quaeque convenerit, mox ejus bona dotis nomine virum sequuntur.

quod valet in maiore etc. Regi fines dicuntur, quoties unusquisque ager propriis finibus terminatur. Arcet vero aquam qui eam, qui eam per sua spatia meare non patitur. Igitur argumentum sic. Quoniam plus est regi fines, minus vero arceri aquam: si in civitate fines non reguntur, quod maius est, ne id quidem quod minus est fiet, ut aqua in civitate arceatur.

A paribus etc. plurimarum igitur rerum usucapio annua est, ut si quis eis anno continuo fuerit usus, id firma iuris authoritate possideat, velut rem mobilem. Fundi vero usucapio biennii temporis spatio continentur. De aedibus in lege nihil ascriptum est. Quaeritur ergo usus aedium, an biennio aequatur? Faciamus a paribus argumentationem: et quoniam immobilium aequa possessio est, aedes vero immobiles sunt, ut biennio fundus usucapitur, ita etiam oportet aedes usucapere biennio possidentem: aequitas enim paribus in rebus paria iura desiderat.

Ut si ita responderis Solum ambitus aedium est, quantum soli aedium ambitus claudit. Sola igitur dixit id esse ambitus aedium solum, quod tecti diffusione tegeretur. Manifestum est enim tecta latius fundi, nec parietibus adaequari, ut stilicidium longius cadat. Quod cum ita sint, quidam parietem communem tegere nitebatur. quaeritur an sit aliquod ius tegendi. Respondeas hoc, inquit, C. Trebati, id ius esse tegendi parietis communis, ut in eius qui tegat aliud quodlibet tectum stilicidii aqua fundatur. alias non esse iuris, ut tegat quis parietem, stillicidio in vicini tecta defluente. Hac enim stillicidii servitus nova, nisi consentiente vicino, nihil iuris habet. — — Ius est igitur proiicere tectum, quia intra ambitum adhuc stratum aedium tegit: sed ita ut in suum tectum aqua defluat, nec vicino nova noceat servitute.

his igitur v. Comm. in rubr. Vis. scriptum.

quae tangi demonstrarive non possunt Homines quoque qui in eadem gentilitate sunt, corporei sunt. Ipsa vero gentilitas, id est, communis nominis liberorum societas, ut Scipionum, Nasicorum et Brutorum, certe incorporea est: sed quaedam earum rerum incorporalis animi conceptio est atque intelligentia, quam notionem vocavit.

Lex igitur est quam populus centuriatis comitiis sciverit. Senatus C. sunt, quae fuerint senatus authoritate decreta. Res iudicatae sunt, quae inter eos qui super aliqua re

sententia iudicum fuerint constitutae: quarum exemplo caeteri quoque iudicantur. Jurisperitorum autoritas est, eorum qui ex duodecim tabulis vel ex edictis magistratuum fuerint ius civile interpretati sunt, probatae civium iudiciis creditaeque sententiae. Edicta magistratuum sunt, quae praetores urbani vel peregrini, vel Aediles curules iura dixere. Mos est quod in civitate solitum est fieri. Aequitas est, quod naturalis ratio persuasit.

Abalienatio Nam iure civili fieri aliquid non inter alios, nisi inter cives Romanos, potest: quorum est etiam ius civile, quod XII. Tab. continetur. Omnes vero res quae abalienari possunt, id est quae a nostro ad alterius transire dominium possunt, mancipi dictae sunt. Mancipi res veteres appellabant, quae ita abalienabantur, ut ea abalienatio per quandam nexus fieret solennitatem. Nexus vero est quaedam iuris solennitas, quae fiebat eo modo quo in Instit. Cajus exponit. Ejusdem autem Caji libro I. Instit. de nexu faciendo, haec verba sunt: Est autem mancipatio, ut et supra quoque indicavimus, imaginaria quaedam venditio, quod ipsum ius proprium Rom. est civium. eaque res ita agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Rom. puberibus: et praeterea alio ejusdem conditionis qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens. is qui mancipium accipit, aes tenens ita dicit, Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere, aeneaque libra. Deinde aere percutit libram, idque aes dat ei a quo mancipium accipit, quasi pretii loco. Quaecunque igitur res ex lege XII. Tab. aliter, nisi per hanc solennitatem, abalienari non poterant. sui juris autem caeterae res, nec mancipi vocabantur. Eadem vero etiam in iure cedebantur. Cessio vero tali fiebat modo, ut secundo commentario idem Cajus exposuit: In iure autem cessio fit hoc modo. Apud magistratum populi Rom. vel apud praetorem vel apud praesidem provinciae, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita vindicat Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio. deinde postquam hic vindicaverit, praetor interrogat eum qui cedit, an contra vindicat. quo negante, aut tacente, tunc ei qui vindicaverit, eam rem addicit; idque legis actio vocabatur. Res igitur quae mancipi sunt, aut nexu, ut dictum est, abalienabantur, aut iure cessione. Has autem solennitates quasdam esse juris, ex superioribus Caji verbis ostenditur. At si eas res quae mancipi est, nulla solennitate interpositas tradatur, abalienari non poterit, nisi ab eo cui traditur, usucapiatur.

Sunt et alia Hunc locum Victorinus andus voluminis serie aggressus exponere, et omnes definitionum differentias enumerare, multas interserit, quae definitiones esse ab omnibus reclamantur.

Sed ego Tullius petit, atque, se non aliter ab exemplis notionibus Trebatio recessurum, quam si necessitas cogat.

ut si partiri. Itaque si tale est quod dividis, talesque sunt partes quas ad divisionem sumis, quas non in difficulter intelligentia comprehendat: vitium erit, si quid omiseris. velut si tutelas partiaris. Tutela quippe quatuor fere modis est. aut enim consanguinitatis gradu, aut patronatus iure defertur, aut testamento patris tutor eligitur, aut urbani praet. iurisdictione formatur. et sunt fortasse plures, sed nunc ista sufficiunt. Hic igitur et paucae partes et faciles comprehensibiles. At si stipulationum formulas et iudiciorum comprehendere velis: quoniam multae in his partes sunt: non erit vitiosum, si quid

amissus. improprium vero est exemplum partium, quod de tutelis est dictum. magis enim ut genus in formas quam ut totum in partes, tutela divisa est. Nam sive per consanguinitatem sit tutor, sive patronatus iure, sive ceteris modis: integrum tutelae ius habet, quod in singulis partibus non solet evenire, ut totius integrum capiant nomen. Ita ut conveniens videatur exemplum, requirendae sunt tales tutelarum partes, quae iunctae tutelam efficere possint, non quae singulae tutelae nomine designentur. quod nescio an quisquam iuris peritiae professorum, tales tutelae partes ediderit.

<u>ut si aquam pluviam eam modo intelligeremus</u> Aqua pluvia est, quae pluendo colligitur et crescit. Pluendo vero atque pluvia coniugata sunt: in uno enim eodemque vocabulo diversus nominum terminus differentiam facit. Item, Ius est aquam pluviam arceri, id est, ut si in alicuius agro pluvia aqua colligatur, et in alterius agrum defluat, eaque vicini finibus nocitura concrescat, arceat eam finis finibus ille cuius id sua putat interesse ne defluat. Si fluvius igitur pluvia creverit, quaeritur an debeat arceri. Respondetur, inquit Mucius, quoniam aqua pluvia a pluendo dicta sit, fluvium quoque, qui pluendo creverit, aquam esse pluviam, atque arceri debere.

<u>ut aqua pluvia ultimo genere ea est.</u> Sit aqua pluvia, ea quae deiecto de caelo imbri colligitur: huius species duplex est, alia enim aqua pluvia nocens est, alia non nocens. Nocentis quoque duplex species est, alia manu, alia vitio. Sed aqua pluvia manu nocens est, quae ita loco aliquo excipitur, ut inde profluens vicino noceat; si locus is non sit naturaliter talis, sed manu hominis excipiendae aquae fuerit apparatus. vitio vero, quotiens naturaliter ita se locus habet, ut excipere aquam possit et nocere. necesse est ad ultimo usque deducere, ut dicat aquae eius quam quis velit arceri, genus esse aquam pluviam: sed potest id quod inquirit genus paulo inferius invenire: ut huius aquae quam arceri desiderat, id genus esse dicat, quod est, aqua pluvia nocens. hoc enim arcere quis cogitur, quod manu fit noxium. Quod vero loci forma vel vitio, incommoditatis aliquid apportat, arcere non cogitur. Quod autem diximus, eius aquae, quam arceri oporteat, genus esse aquam pluviam manu nocentem: ita intelligendum est, si aqua quae arceri debet, plurima sub se habeat individua et similia: tunc demum enim eius aquae quae arceri debet, aqua pluvia manu nocens genus esse poterit. quod si aqua quae arceri debet, in nulla individua dividatur, ipsa est individua: nec eius genus est aqua pluvia nocens manu, sed species.

~~[illegible]~~ <u>Si tutor fidem praestare debet</u> etc. <u>si qui fiduciam</u> etc. Fiduciam accepit cuicunque res aliqua mancipatur, ut eam mancipanti remancipet, velut, si quis tem

tempus dubium timens, amico potentiori fundum mancipet, ut ei cum tempus quod suspectum est, praeterierit, reddat: hoc mancipatio fiduciaria nominatur: idcirco quod restituendi fides interponitur. — — — Regendorum finium arbitri esse dicuntur, qui finalia litigia discernunt: ut si fuerit de finibus orta contentio, eorum dirimatur arbitrio. Sed fines in agrorum tantum limitibus esse dicuntur: arbitri autem finium regundorum in civitate esse non possunt. Item arcendae aquae in agris tantum dici solet, ubi si ex aliquo loco aqua pluvia colligatur et defluens in campos, vicini pascua fragesve corrumpat, arbitri arcendae aquae a Magistratibus statuebantur. Quaeritur ergo, an in Urbe arcendae aquae arbitrum possimus adigere. Et argumentum capitur ex similitudine. Si regundorum finium, quia solius agri sunt, in Urbe arbitrum adigere non possis; ne aquae quidem arcendae, quia solorum esse videtur agrorum, in Urbe arbitrum adigere non possis: ~~ne aquae quidem arcendae~~

ut Crassus in Curiana causa. Quidam praegnantem uxorem relinquens, substituit heredem posthumum: eique etiam alium substituit secundum, qui Curius vocabatur, ea conditione, ut si posthumus, qui intra menses decem proximos nasceretur, ante moreretur, quam in suam tutelam pervenisset, id est ante obiret diem, quam testamentum iure facere posset, secundus heres succederet. quod si ad id tempus pervenisset, quo iam firmo iudicio in suam tutelam receptus, iure civili institutus posset herede fungi: secundus heres id est Curius, non succederet. quae vocatur substitutio pupillaris. quaesitum est an valeret ita instituta ratio. Crassus igitur plurima protulit exempla, quibus ita institutus heres obtinuisset hereditatem. cf. Cicero pro Caecina.

Neque mancipio aliquem dedisse id. Si quis rem non mancipi mancipaverit, num idcirco aut rem alienavit, aut se eo facto potuit obligasse? minime. Quod enim non iure contractum est, nihil retinet firmitatis.

Non quemadmodum quod mulieri debeas. Mulieres antiquitus perpetua tutela tenebantur: pupilli item sub tutoribus agunt. sed mulieribus si quid debitum fuisset, sine tutoris authoritate poterat solvi, pupillis vero minime.

Nam iacere telum Unde etiam machinamentum quoddam atque defensio in iurisperitorum responsionibus invenitur, hoc modo, Si telum manu fugit magis quam iecit. Nam si quis caedis accusetur, optima solet esse defensio, si alia non suppetit, fugisse manu telum, et magis quam voluisset, iecisse: ut non voluntati, quae condemnatur

in aliis, sed ignorantia factum excusatur.

Nam et adsunt multum, In his iudiciis in quibus additur, ut ex bona fide iudicent, id est, ubi ita iudices dantur, ut non strictas inter litigantes stipulationes, sed bonam fidem quaerant, plurimus causarum usus est; ~~additur~~, — In primisque in iudicio uxoriae rei uberrimus causarum tractatus est. Est autem iudicium uxoriae rei, quotiens post divortium de dote contentio est. Dos enim licet matrimonio a stante in bonis viri sit, est tamen in uxoris iure, et post divortium solut res uxoria peti potest. Quae quidem dos interdum his conditionibus dari solebant, Ut, si inter virum uxoremque divortium contigisset, quod melius aequius esset, apud virum remaneret: reliquum dotis restitueretur uxori, id est, ut quod ex dote iudicatum fuisset, melius aequius esse, ut apud virum maneret, id vir sibi retineret, quod vero non esset melius aequius apud virum manere, id uxor post divortium reciperet. In quo iudicio non tantum boni natura spectari solet, verum etiam comparatio bonorum fit: ut non tam quid bonum, sed quid melius aequiusque ~~sit~~ es id sequendum ~~est~~ sit; quae omnia ex praecedentibus causis investigari solent. N si viri culpa divortium factum est, aequius melius est nihil apud virum manere. Si mulieris est culpa; aequius melius est sextas retineri.

De Postliminio

Liv. lib. 10. Revocato ex tumultu

Ceterum non res omnes, quae in praeda essent veteribus dominis (ut quidem existimo) adsignabantur, sed illae tantum quae iure postliminii recuperari poterant, ut filii, naves longae atque onerariae ad belli usum comparatae, ut servi, equi, non item arma fr. 2. D. de Capt. et postl.

Fabr. Semestr. lib. II. p. 42.

De postliminio Desider. Heraldus in Observat. ad Jus Att. et R. I. c. 3. et 5. et 6.

Neque vindicta cf. Appian. B. Civil lib. 4. Persius Satyra V. Codex de lib. vind. fr. 1. D. de Obligat. et Act.

Compascuus ager. similia huic exemplo invenies in §. item Inst. de usuc. et habit. et §. cum autem Inst. quib. mod. ius p. p. solvatur.

Si ita Fabia Ut intelligas exemplum Ciceronis, ad hoc adverte: Uxorem esse genus, cuius speciem esse matremfam. et concubinam. Materf. est, quae in manum mariti convenit, hoc est, quae legitime marito nupta, in potestatem mariti tradita ~~est~~, et bonorum mariti socia exstitit. Ceterum concubina, quae ut hic inquit Cicero, usu tantum habetur, hoc est, loco uxoris alicuius habetur.

Argento legato cf. l. 2. Mutius §. Argento omni legato ff. de Auro et Argento legato. et Inst. §. Institiidur. de usufr. cf. l. Pomponius §. sed etsi his ff. de Procuratorib.

Divortium est a diversitate mentium dictum, quia in diversas partes eunt, qui distrahunt matrimonium l. divort. ff. de divort. et repud.

Ex Latomo

Lex Atia. Atia Sanctia nomen est legis, ab Authore. Assertor vindicem assiduum esse id est divitis assertorem divitem. Quoniam hac lege cautum erat, ne quis servum pecuniosum in libertatem adsereret, nisi ipse dives et pecuniosus esset: ne si tenuioribus id liceret, facile corrumperentur a servis, qui eos in libertatem vindicarent.

Usu. Usu uxor erat, quae tantum cohabitabat viro ad sobolem procreandam, neque ius successionis ab intestato habebat, quae et concubina vocabatur. !!!

Coemptione cf. Servius ad Virgil Georg. I.

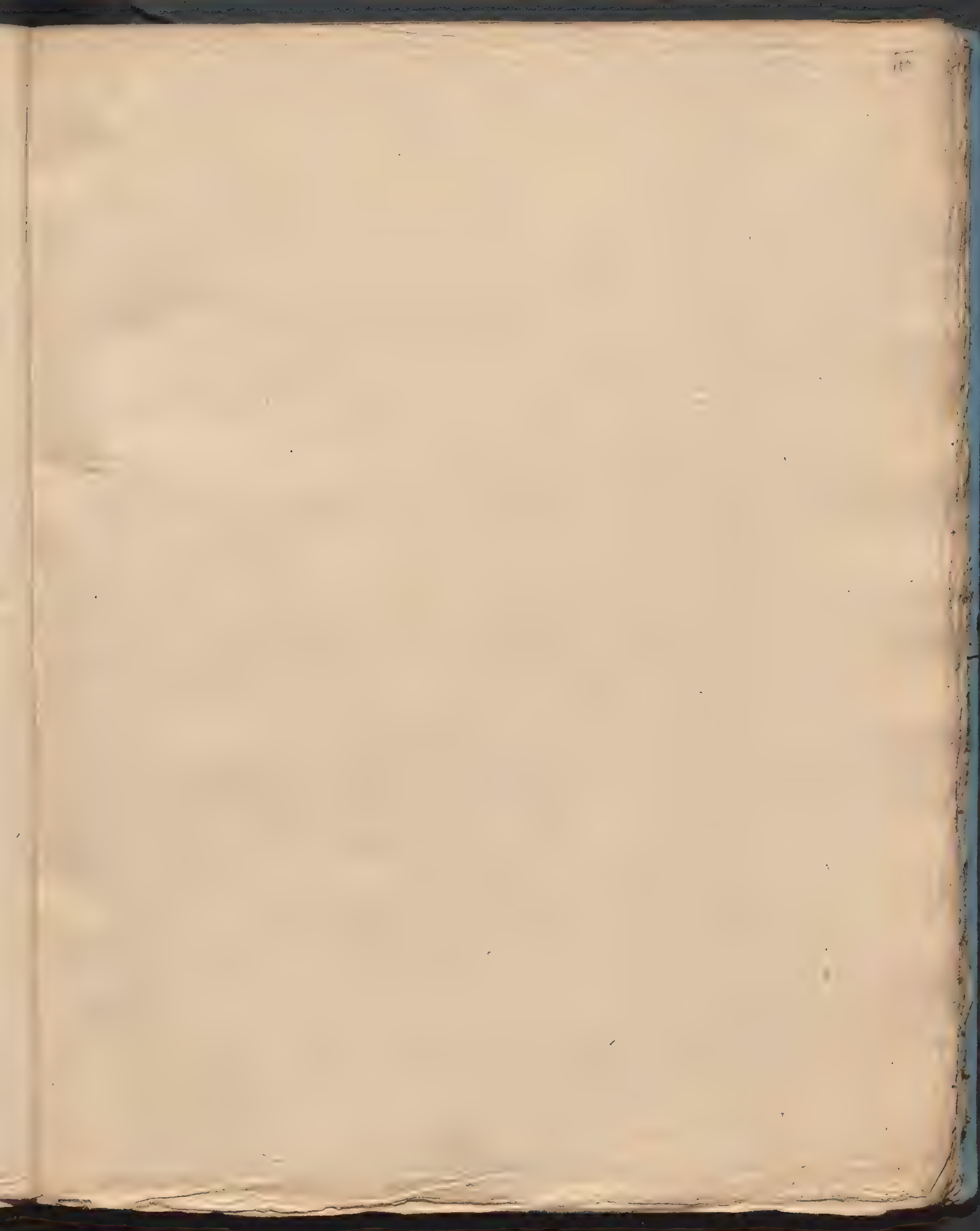
Mulier quae se capit. non dim. Quod dicit mulier quae se capite non diminuit, intelligendam est, mulieres quondam sub perpetua tutela fuisse, qua tamen liberarentur, si per coemptionem in manum viri convenissent.

Nuntium remisit. pertinet exemplum ad actionem rei uxoriae — (res tuas tibi habeto cf. Gelius lib. 15. Lectionum antiquar.)

abalienatio. Illud ignorandum non est, duas duntaxat formas abalienationis fuisse apud veteres easque in iure et solennitate iuris positas, quae in omni dominio transferendo interponebantur: sed postea his sublatis certas ac simplices abalienationis species plures extitisse, ut per donat. vendit. permut. cessionem, ultimam voluntatem, quae etiam hodie sunt in usu.

ut si aquam plu. Exemplum fictum est. Non enim hoc modo aqua pluvia accipitur in iure, sed pro ea duntaxat, quae nocens est, quae sola arceri iubetur.

Si qui fiduciam acceperit. Fiduciam accipere, est eius rei in quam obligatus non sis, fidem promittere: ut si ita vendam tibi fundum nulla pactione interposita, ut post certum tempus eodem pretio mihi revendas: id tibi factum esse promiseris, fiduciam à me accepisti, quam ego tibi detuli. Sic si heredem te ita instituam, ut fratrem meum exulem alas, idque faciam solam fidem tuam secutus, diceris fiduciam a me accepisse. Ejusdem generis est, quod vulgo dicunt, in manus fideles tradere, quod in beneficiis transferendis fieri solet. NB! idem Hegendorphius ait.

Ex Goveano.

Quae in script. commotus. Non intelligebat Trebatius, quidnam Aristotelica illa inscriptio sibi vellet. Neque mirum videri debet, Jurisconsulto propria Dialecticorum verba fuisse ignota.

Ad Attic. v. epist. Octavo Idus.

ejusdem civitat. Non potest enim populus, nisi sua voluntate, obligari: ut Cicero pro Balbo.

ad res suas obtinend. Liberi in rebus positum esse ius civile universum Ulp. scribit. in conservando videlicet suo jure, aut minuendo aut novo acquirendo.

sensu meminit quoque Cicero pro Cecina. De Oratore I.mo

Non est liber At antiquissimis temporibus et inter amicos. Terent. in Adelphis Ipse eho accede huc ad me, liber esto.

lex Alia Sentia Lex quaedam fuit Aelia Sentia, ab Aelio et Sentio duobus consulibus (duae enim erant familiae Aeliorum et Sentiorum) sic appellata, cuius multa in nostro iure mentio. erat autem de dandis libertatibus. Haec autem lex quae nunc a Cicerone Alia vel Sentia appellatur lex est XII. tab. quemadmodum testatur Gellius. Quae lex cum ad servorum libertates nihil pertineat, dici non potest ea Alia Sentia, cuius in libris Jurecons. mentio fit. Existimo itaque verba haec; Alia Sentia, inducenda, et loco sic legendum, Cum lex assiduo assiduus et. ut intelligatur lex 12. tab. Legem enim eam dicimus 12. tab. dicimus. Sic enim paulo post Cicero in Topicis; Ut in lege aedes non appell. hic esse in lege 12. tab. Quam vetustiss. interpres fuit quidam Aelius Catus, quemadmod. in Legib. et in dialogis de Orat. testatur Cicero, quem hoc eodem loco non ut latorem legis, sed ut interpretem appellat. neque ego hoc tam commode cogitare potuissem, nisi Atemanus Ranconetus Senatorque suo demum librum mihi ostendisset manu scriptum, in quo haec erat latius, quam probans.

Argento legato Contrariam Ciceronianae opinionem Ulp. habet ff. de Auro et argento legato, qui ait: Cum aurum et argentum etc. Et aliquando post, an cui omne argentum etc.

Quod suum nomen. Suum pro eius, non semel a Cicerone dicitur: nisi malis suum nomen, naturale esse nomen: ut nummi argentei nomen naturale sit argentum: quod quidem amittit cum percussus est, tum enim nummus dicitur.

Si ea in manum etc. A definitione videtur, non a specie ductum argumentum. definitur enim materf. uxor quae in manum convenit: eaque definitio dicitur Tabiae non convenire, quoniam uxor tantum sit habitas. De m. fam. ff. Ulp. l. Pronunciatio e V. S. Id et Cicero de patre f. in Orat. pro Quinctio: Memini, inquit, vetus est, cura multo etc. quid genus matrimonii a Terentio in Andr. significatur. Tam, inquit, mihi in manum dat. etc. Quarum duo genera facere videtur Cicero in orat. pro Flacco his verbis Atenim Androni Sextilio (an c. 26?)

Quae tantummodo uxores etc. cf. π. de Ritu nupt. In liber et mulieris contradict. etc. Multum itaque interest inter concubinas et eas mulieres quae tantummodo habebantur uxores. Terent. in adelph. Postremo quando ego conscia mihi sum etc.

heres restituere non etc. Restituuntur autem collapsae aedes, reficiuntur quae vitium fecerunt. Quid reficere sit? cf. Ulp. l. 1. π. de Rivis.

Argentum quod suum esset. cf. Paulus in L. Si ita legatum π. de auro et arg. legat. Ulpian. in l. 2. Mut. e. t. Pompon. in l. scribit 2. Mut. e. t. ad heredem tamen etiam quae in nominib. sunt transeunt l. heres π. de Arg. lerad.

Non debet ea mulier etc. cf. Julianus in l. Quoties, de Usufr.

Cellis vinariis etc. Ulp. l. hor. §. si pecunia, de Usufr.

Si ea mulier huic loco magnam adfert lucem Epistola Ciceron. ad Trebat. quae incipit: S. Silii causam te etc. cf. Ulp. libro V^to opinion, qui his verbis: post mortem filiae suae etc.

culpa viri cf. l. Consens. §. Vir quoq. C. de Rep.

nuntium remisit non solum dicitur res tuas tibi habeto sed et agito.

pars remanebit cf. l. Quod hodie C. de Repud. huc facit plurimum narratio Gellii de divortio Sp. Carvilii Rufi.

a consequuntur mulier servo cui impudens nupserat, nuncium remisit.

Ancillar. usumfr. Usufr. ancillam omnis ea utilitas quae ex ancillis concipi potest, praeter earum partus.

dotis nomine Quae mulieris fuerunt, postea quam illa in manum aut viro, aut cuius in potestate vir est, convenit, omnia viri fiunt dotis nomine. Earum uxorum quae in manum conveniunt, duo paulo ante genera fecimus ex Cicerone in oratione pro Flacco, in qua eadem ita demum mulieris bona omnia fieri refert Orator, si mulier tutoribus auctoribus (in quorum potestate leges semper esse mulieres volebant, ubi illa in manum convenerat. Id quod ex verbis Catonis intelligimus in suasione legis Voconiae, quae sic habent, Principio nobis mulier magnam dotem tulit: tum magnam pecuniam recipit, quam in viri potestatem non committit: eam pecuniam viro dat mutuam: postea ubi irata facta est, servum recepticium sectari atque flagitare virum iubet. Cicero pro Caecina. Ipse nunquam auderet indicare debere itaque dotem, quam mulier nullo auctore dixisset. Neque existimandum est, bona quae nomine doti dicit, sic viri fieri, ut eorum verus is dominus fit: sed in bonis quidem viri, mulieris tamen maneant: nam neque a viro res dotales alienari potest, et soluto matrimonio dos repetitur. Magis igitur est, ut vir in uxoris bonis usumfructum quam dominium habeat!! Idque ex l. Cum post divort. π. de Jure dot. colligi potest. Quod si vir verus esset rerum dotalium dominus, partus quoque ancillarum eius essent, sed quoniam usumfructum dumtaxat habet, ideo partus ancillarum

qui in fructu non sunt, dotis esse portionem convenit. Quod autem dicimus virum non esse verum rerum dotalium dominum, sic intelligi volumus, si modo res aestimatae in dotem traditae non sint. Tum enim, quamvis eas mulier in usu habeat, viri tamen dominium factum videtur. Ut igitur locum hunc concludamus, quae mulieris fuerunt, non simpliciter viri fieri dicuntur a M. Tullio, sed viri fieri caussa dotis, quae vato tantum atque animo dantis perpetua est.

At si in urbe Sed quamvis iudicium agrorum proprium sit, in urbe tamen locum interdum habet propter hortorum latitudinem l. Sed et loci π. fin. regundor.

Stillicidium aedium Neque tamen aedificia urbana omnia aedes dicuntur, nisi quae habitandi caussa parata sint.

Quoniam P. Scaevola cf. l. 2. π. de O. J. Quod ad exemplum attinet cf. l. Si aedes π. de Com. divid. l. in re communi π. de Ser. urb. praed. Quid enim? si tectum ita proieci, ut parietem totam communem protexerim: an ideo paries communis totus meus erit? non; sed tantum ex qua parte aqua in meum tectum defluit. Verum si rem attentius consideremus, videbimus profecto eandem de tecto dubitationem emergere, quae de pariete antea erat, quatenus scilicet tectum meum sit. Quare putarim suggrandis quibusdam et aquarum divortiis tectum parietis communis divisum fuisse. Huc enim respexisse Cicero videtur scribens ad Caelium, Montem Amanum sibi cum Bibulo communem, divisum aquarum divortiis. et 3. de Orat. Hoc autem, ut ex Apennino fluminum, sic ex communi sapientium iugo sunt doctrinarum facta divortia.

Tanquam elementis etc. Alludit ad rationem quandam scribendi obscuram per elementa et notas, qua veteres utebantur, de qua Cicero ad Att. lib. 13. sic: Et quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexisti, credo quia διὰ σημείων scripseram. De C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem. et lib. 2. divinat. Quam scite per notas certiores facit Jupiter? Paulus π. de Milit. Test. Lucius Titius miles notario testamentum scribendum notis dictavit, et antequam litteris perscriberetur, vita defunctus est.

Paries cf. Aelius Aelius qui ait: Paries est, sive murus, sive maceria est.

Mancipium varie accipitur nam et hominem bello captum et servituti mancipatum [illegible] nulla res. quamvis hic accipio et dominii comparationem possidendique ius, et dominium et in mancipationem ipsam significat. Tellegit lib. I. de Leg. Itaque ad hominem etc. *Pecudis* appellatione Cicero omnem bestiam in pecunia dato, pecudis appellatione neque ferae bestiae continentur, neque canes, sed tantum quadrupedes, quae gregatim habentur; quales sunt equi, muli, asini, boves, sues: nam et ii gregatim pascuntur. *Supellex* est domesticum patrisf. instrumentum, quod neque argento, auro ve factum, vel vesti adnumeratur, sic enim definitur l. 1. π. de Supell. legata. cf. et Aulus Gell. IV. 1. Cicero lib. 2. de N. D. neque longe absunt ab hac vi Dii Penates, sive a penu dicto nomine, (est enim omne quo vescuntur homines penus) sive ab eo quod penitus insidet, ex quo etiam penetrales a poetis vo-

Usucapio cf. Gellius VII. 10.

Hereditas. hereditatis genus est pecunia. Pecuniae autem appellatione, quemadmodum Paulus scribit lib. 2. ad Edict. rem significari, Proculus ait; et Hermog. lib. 2. J. epit. Pecuniae nomine non solum numerata, sed omnes res tam soli quam mobiles, et tam corpora quam iura continentur. Ulp. autem lib. 48. ad S. C. Pecuniae verbum, inquit, non solum numeratam pecuniam complectitur, sed omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. nam corpora quoque pecuniae appellatione contineri, nemo est qui ignoret. — pecunia iure, legato, fideicommisso. — De pecunia autem, quae comes est sacrorum gentilitiorum, quid dicemus? Negabimus pecuniam esse, quae morte alterius ad quempiam perveniat iure, neque legatam, neque retentam possessione? Negabimus certe iure civili perveniri, iure pontificio concedimus. de qua M. Tull. lib. 2. de Legib. his verbis: haec iura pontificum autoritate consequuta sunt, ut ne morte patrisfam. sacrorum memoria occideret et iis essent adiuncta, ad quos ejusdem morte pecunia venerit. (in desint gentil) maiores autem, tam ex parte patris, quam matris intelligendi sunt.

C. Aquilius Gall. cf. l. 2. de O. J. Collega fuit Ciceronis in praetura cf. ejusdem oratio pro Cluentio. Hunc Aquilium scribit M. Tullius ad Atticum in indiciis regesse formulam de dolo malo. Cicero de N. D. lib. 3. Is igitur quaerentibus iis ad quos ea res pertinebat, quid esset littus, ita definiebat per translationem, Qua fluctus eluderet: neque enim fluctus proprium est eludere. Verbo magis proprio definire ita potuisset, Littus est quousque maximus fluctus a mari pervenit, M. Tullium aiunt, cum arbiter esset, primum constituisse. Maximus autem fluctus hybernus intelligendus est.

Ut si partiri tutelas velis. Dividere hoc quidem est, non partiri: tutela enim genus est, eiusque formae duae, testamentaria et legitima: illa testamento datur, haec lege XII. Tab. ad agnatos defertur, si quando tutores testamento dati non sint. ad cuius similitudinem introductae postea sunt parentum et patronorum tutelae, ex prudentum interpretatione. Dividimus item non partimur, cum stipulationum, aut iudiciorum, hoc est actionum genera percensemus. — — — Cum ergo quatuor sint stipulat. species, quid est, quod M. Tullius rem vocat infinitam, si quis stipulationum species divisione exequi velit? An quoniam conventionalium stipulat. totidem sunt quot pene dixerim rerum contrahendarum? sic videtur.

Ut si aquam pluviam. Aqua omnis quae pluendo crescit, arcenda est, quoniam aqua pluvia arcenda est. verba enim coniugata sunt pluvia et pluendo. quod argumentum tum valeret, si cum aquam pluviam arbiter arceri iubet, omnem eam aquam intelligeret quae imbri colligitur, etsi nocens non est.

ut aquae pluviae ultimo genere. Duae aquae nocentis formae sunt: aut natura loci, aut manu et opere. Sed neque omnis etiam aqua quae nostro opere nocet arcenda est: sed quae eo opere nocet, quod ad agri mei culturam non sit necessariam.

Si dolus malus est &c. Non fuit autem contentus Praetor dolum dicere, adjecit malum: quoniam veteres etiam bonum dolum dicebant et pro sollertia hoc nomen accipiebant, maxime si adversus hostem vel latronem machinaretur. Unde illud Virg. Aeneid. 2. Dolus an virtus quis in hoste requirat?

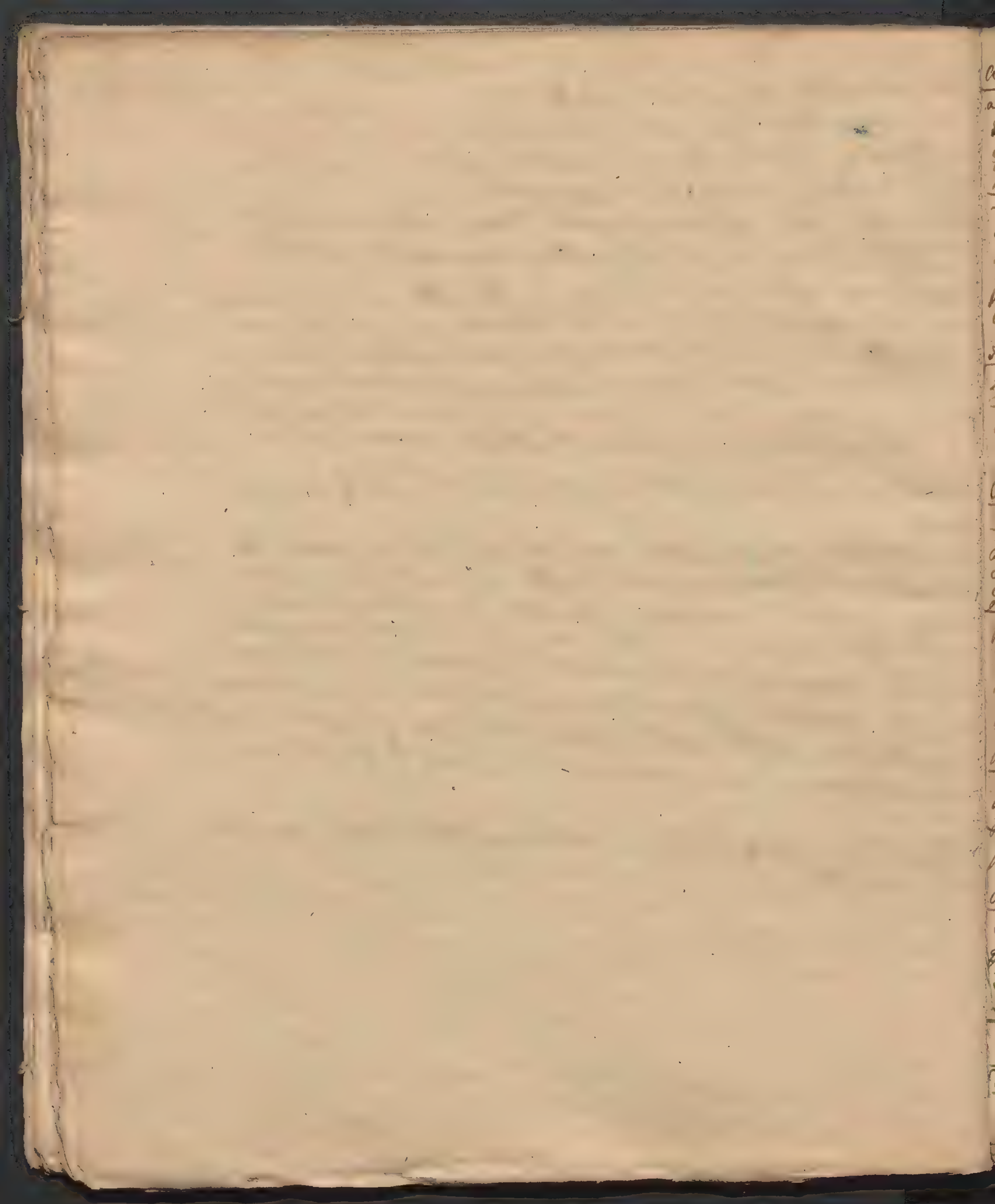
Fiduciam Dare autem fiduciaria mancipatione et pignori obligare, eo differunt, quod pignus creditoris non fit, fiducia autem commissa eius fit cui committitur.

Non quemadmodum quod mulieri &c. De mulierum perpetua tutela nihil in libris Pandectarum legimus: quin contra legimus, emancipari, suique juris fieri non aliter quam mares posse. ——— Dicendum igitur est, legibus XII. Tab. constitutam perpetuam hanc mulierum tutelam, sublatam postea fuisse, ut pleraque alia. Plus tamen esse consilii in femina 12. annor. quam in mare 13. eaedem leges duodecim Tab. statuebant, credo quod celerior sit cursus feminarum, ut pubertatis, sic etiam prudentiae.

Nescis nihil, nisi quod ad te pertineat. Jocatur cum M. Treb. quem Epicureum esse sciebat.

Nam iacere telum Verbis his, si telum manu fugit, significatur imprudentia emissi teli, quemadmodum sumit Cicero tertio De Oratore: quae imprudentia, in iudicio (De damno iniuria dato, ex lege Aquilia infirmissima, imo vero nulla est defensio. Non video itaque quamobrem aies dicatur. Nam quod dici potest in iudicio publico (De sicariis) defensionem sane valere plurimum, id vero mihi non placet: publica enim iudicia actionibus in quibus arietem luim subjici sumit Cicero, non constituuntur, quemadmodum sumit Imperator Tit. de Publ. iudiciis. Cicero quidem sumendo de Oratore ea inde defendi sumit, quae et imprudentia et casu facta dicantur.

et Staleno Cicero in Bruto; C. Staienus in facinore manifesto deprehensus poenas legibus et iudicio dedit.

~~ex Latino~~ Doctiss. cujusdam anonymi. in Topic.

abditis et obscuritas etc. Libri Aristotel. aut sunt exoterici, id est externi, aut acroamatici, id est auscultatorii, de interiori philosophia et disputationib. diligentius: et hi sunt omnium difficillimi et obscurissimi, quorum è numero sunt libri Topicorum.

Nos autem utramque partem esse utilem probat, priorem tamen topicen et utiliorem propterea ex comparatione colligit ab ea incipiendum. Videnimus ex hoc loco intelligimus Ciceronem multo pervenisse de iudicio non tractasse, quae res cum sit difficilis apud Aristotelem, declarationem flagitabat: ac ne eam quidem penitus satis Aristoteles explicavit. Nam Galenus de demonstratione longe absolutius Aristotele est persequutus.

Aliâ sententia legendum est Sententia ut legitur in vetustis cod. et lib. I. Just. de libert.

vindicem qui alterius causam vindicat i.e. qui procurator et solicitator. Nonnulli tamen interpretantur vindicem, pro eo qui in libert. asserit: quod tamen non videtur hoc loco quadrare. Numquam cogitare erat quaedam leges Sentiae in quib. tractabatur de manumiss.

Compascuus Festus Pompeius ait: Compascuus ager (est qui) relictus ad pascendum communiter vicinis. vulgo appellamus agrum communem: cui pene similis est ager scripturarius, in quo pecus pascere licet, dummodo cum pastore publicanus rationem constituat.

Quam interdum partem etc. In vetusto cod legitur, quam interdum, quo planius accipiatur, partem licet nominare. atque haec est germana lectio, quam sequitur Boëthius. Quam formam generis Cicero partem saepe nominat, quo id quod dicitur planius significat. Porro Latinis nomen partis erat notius quam speciei aut formae in hac significatione: quoniam species et forma vocabula sunt e Graeco expressa.

Uxor matrisfam. —— Aliae habentur duntaxat uxor, habenturque veluti concubinae: qui tamen ex eis nascuntur, legitimi sunt, ac patrem sequuntur.

si aedes exesae. In antiquis legitur, si aedes ex se corruerunt. quae lectio videtur probabilior. Nam Boëthius in interpret. nullo modo exesae agnovit. quidam etiam codex habet si aedes hic.

Ab adiunctis In veteri legitur ex coniunctis, ac sic legisse videtur Boëthius. sic etiam appellat Cicero in Partit.

quae se capite sed illa mulier quae convenerat in viri manum per coëmpt. exibat e tutor. potest.

viri culpa apud virum remanebat sext. sexta, quot fuerint liberi, duntaxat ad dimid. dotis.

Omnibus est appellant autem parietem communem, quem Festus vocat intergerinum

dotis nomine materfam. quae in viri manum convenerat loco filiae erat, et maritus ius patriae potest. in eam habebat; itaque omnia ejus bona quae in dote erant, viri

fiebant: attamen quaedam erant adventitia, quae paraphernа a J.Ctis vocantur, quae etiam mulieris erant.

auctoritas potest autem et haec servari lectio, ut sit auctorit. usucapionis.

His igitur Interfatio est epilogistica, et transitio ad tutorum tractationem.

gens Gens propinquitatis est coniunctio et ejusdem nominis communio: inde gentiles sunt Scipiones, Valerii, Cicerones.

non quemadmodum Mulieres olim propter infirmitatem sexus perpetuo erant sub tutorum potestate, nisi forte statum mutassent, aut se capite diminuissent per coemptionem.

Quasi mancipio dare Hanc subtiliter locutione, propterea, quod videbatur ex stipulatione hunc liberum debere Lebatio.

Ex Joanne Visorio

De Topicis Rhazii scriptum librum misit Trebatio cum hac epistola, quae libro VII. epistolar. Ciceronianor. reperitur. cf. Philipp. I. et epist. ad Fam. amabilior mihi est Velia.

Utramque persequi cupidamus. De inventione et iudicio esse scriptum hoc libello pollicetur, qui tametsi de inventione toto fermè opusculo loquatur, de iudicio tamen nonnulla praecepta inserit, cum alibi sparsim, tum vero ibi de antecedentibus, consequentib. repugnantib. et concludendi modis loquitur.

Si fuerit aliem cum hoc scriberet, ut diximus, navigabat Athenas, tyrannidem Antonii consulis, sui capitalis inimici fugiens: illic toto Antonii consulatu futurus, et tum demum Romam rediturus, cum Pansa et Hirtius consulatum inissent.

Jus Civile definit. ex Celso de J. et J. digest. Cicero de Oratore jus civile hoc pacto finit, ut sit legitimae atque usitatae in rebus causisque civium aequalitatis conservatio. vel sic: ius civile est decretum maioris potestatis, ad tuendum civitatis statum ex aequo et bono institutum. Item quod quisque populus ipse sibi constituit, id ipsius proprium civitatis est, vocaturque jus civile, quasi ius proprium ipsius civitatis. cf. Just. de J. N. et Gent.

Si neque vindicta. Justinian. plures recenset manumitt. modos, Cicero solum tres. F Just. de manum. miss.

Cum lex Aelia Sentia. Ab Aelio Sentio lata, ex duodecim tabulis authore Gellio, desumpta est, in quibusdam ita scriptum erat, assiduo vindex assiduus esto: proletario civi, quivis volet vindex esto. Assiduus in hac lege, sicut ait Gellius, pro locuplete et facile munus faciente dictus est, ab assibus, id est ab aere dando, cum tempora Reipubl. postularent. vel dictus est a muneris pro familiari copia faciendi assiduitate. Hinc assiduos testes metaphoricos dicimus, quibus est adhibenda fides, et qui non facile mentiantur, et quorum testimonium non elevatur, quales sunt viri primae authoritatis est. Budaeus in prioribus Adnot. in Π. — Rodolphus Agricola Ciceronem reprehendit, quod locum notationis fecerit inter ea quae in substantia sunt, cum notatio accidentium naturam vel maxime retineat et servet. Nam et rei antequam fiat, et postquam est: et aliud quoque nonnunquam ejusdem est rei nomen, ut Romulus post mortem dictus est Quirinus, a quiri — cf. Servius in I. Aeneid. Sic Hippolytus postquam redditus vitae, Virbius est appelatus —

— Publius Nigidius tamen (Gell. IV. 10.) argutissime docet, nomina non positiva esse, sed naturalia. — verum dicant quod volent Nigidius et Plato, nomina sane sunt arbitraria: quippe quae non sunt apud omnes eadem. Quae vero naturalia sunt, eadem apud omnes sunt. Quare sunt accidentaria, sicut ait Agricola, non autem substantialia. Quid ergo? Cicero lapsus est qui substantialia sunt? minime. profecto: sed est intelligendus. — Itaque Cicero, qui notationem verbi substantialem esse voluit, non sic intellexit, ut nomen ~~suum~~ ipsum rei substantiale vel nativum esse diceret. Non enim ignorabat accidens esse, qui librum Aristot. de interpretatione, ut alibi testatur, viderat, et illic caput

de nomine, nomen arbitrarium esse, non autem naturale, legerat. Quomodo igitur accepit, audi! Ut igitur definitio definitae rei substantialis est, quia ejus substantiam explicat: ita notatio verbi vocabulo substantialis est. nam vocabuli quandam velut substantiam et naturam declarat: Tumultus, absdenis

numeratae pecuniae numeratam pecuniam vocat, quae ad manum est, et in promptu: non autem quae in nominibus vel tabulis est.

partes enumerare etc. Partes hoc in loco species appellat, quas tamen postea formas idem esse quod partes, negabit.

in nominibus. Nomina Cicero pro debitoribus hic accipit, vel tabellis in quibus nomina debitorum conscripta sunt, aut etiam pro syngraphis creditarum pecuniarum, et rationibus capitibus, quo verbo in Verrem saepe utitur. et de Off. 3. Unde illud proverbiale apud Columellam in primo: vel optima nomina non appellando fieri mala, foenerator Alphius dixisse fertur.

Usumfructum ususfructui proxima est pecunia numerata: nam ipso usu, assidua permutatione quodammodo extinguitur. Quid sit penus v. Cicero lib I. de N.D. Gell. I. 3.

Ab antecedent. et conseq. nihil.

ei viri culpa. Si divortii causa mulier est et non maritus, in singulos liberos sextam partem dotis maritus apud se retinebit ad eosdem alendos.

a secundo herede. heredis appellatio non solum ad proximum heredem, sed etiam ad ulteriores heredes refertur. nam et heredis heres et deinceps, heredis appellatione continentur: omnesque successores eo nomine significantur, etsi verbis expressi non sint, ut Ulpianus author est de verb. et v. signif.

finium fines regere, est determinare agros. Proinde fines regi dicuntur, quoties unusquisque ager propriis finibus terminatur. et haec actio regendorum finium non ad urbana aedificia sed ad agros (authore J. Ctus) pertinet.

Proiceret et protexisset Protegere (ut inquit Budaeus) est tectum proicere: proicere dico, id est procul iacere, longe extendere, nec non extra parietes effundere. A protegendo protecta, sicut a proiciendo proiecta dicta sunt. Sunt autem protecta et proiecta partes domus prominentes, quales sunt meniana et podia pensilia, unde aspectus est nobis in vicos et plateas. Proiectura vero, teste Vitruvio, prominentiae sunt domus, et veluti quaedam supercilia parietum ad dis stillicidiis inventa: fabri larmiers appellant, Latini intabulamenta dicere possunt quae etiam coronae nomine proprio vocantur, sive structura, sive indessino opere (quam minutiariam vulgo dicunt) consistant.

his igitur sed id tertio iam volumine faciendum est, quoniam secundus liber habet primum modum. in Comment. Boetii id referendum.

ius civile Sub jure civili sunt leges. plebiscita, edicta praetor. placita principum, responsa sacerdotum. — Responsa sacerdotum sunt sententiae et opiniones eorum, quibus iura condere permissum erat. nam antiquitus nonnulli erant qui publice iura interpretabantur, quibus a Caesare ius respondi indultum est: unde iurisconsulti vocabantur.

abalienationis duae sunt species: una vocatur traditio, altera vero cessio. Traditio est translatio dominii rerum corporalium: Cessio est, translatio actionum, id est rerum incorporalium.

Gentiles dicuntur, qui inter se eodem nomine sunt — — Et qui cunque linea prima se contingunt.

abalie Solebat igitur Aquilius. Littus est, auctore Celso JCto de V. S. quousque maximus fluctus hybernus a mari pervenit: idque Marcum Tullium aiunt cum arbiter esset, primum constituisse. Littus autem et ripa sic distant, secundum Grammaticos, quod littus sit maris, ripa fluvii.

Sed ego Ciceronem non de dialecticis, sed de JCtis intellexisse, cum dixit: Translatione utens discedebat a verbis propriis rerum, et ipsis: videlicet Aquilius, quem oportebat esse observantissimum proprietatis, utpote qui JCtus esset.

Ad si stipulat. Judiciorum formulae non sunt amplius in usu, sed quondam concipiebantur a praetore, cum iudicia darentur litigatoribus. Concipiebantur autem varie per causarum diversitate, nec licebat a praescripto earum recedere. Exemplum earum est, et quidem vetustissimum apud Livium ab U.C. in causa Horatii qui sororem interfecerat. — — Refertur etiam formula iudicii Miloniani ab Asconio lege Pompeii constituta de testibus audiendis — — Itaque secunda actione in Verrem Cicero agit de constituendo iudicio, multaque fit mentio in sequentib. actionibus de iudiciis, quae Verres inique et contra ius in Siculos, et cives Romanos dederat.

Qui fiduciam acceperit Fiduciam Cicero inter bonae fidei contr. ponit. Ejusd. lib. III. ad Treb. Sed quonam modo ius civile defendes, cum omnia dev.

Procurator Ascon. Ped. qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si est orator; aut advocatus, si ius suggerit, vel praesentiam suam commodat amico: aut procurator, si negotium suscipit: aut cognitor, si praesentis causam novit, et sic tuetur ut suam.

Mancipio dari non possunt, id est alienari non possunt res sacrae, aedes, dona ministerium dei dedicata.

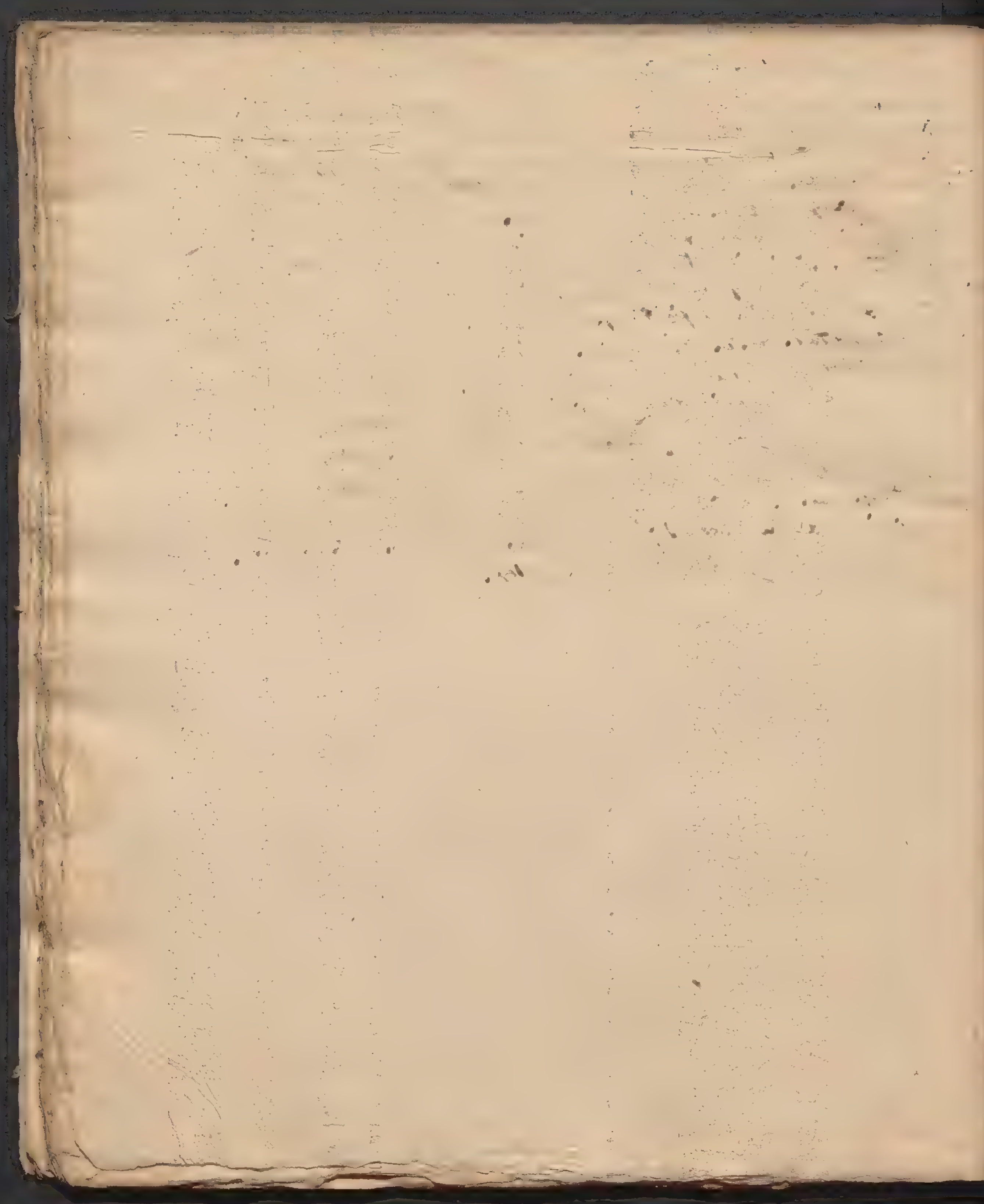
Ad Aur. Aug. Si telum manu fugit

Qui feram vulneraturus in hominem telum iecit, excusatur. fr. 11. §. 2. D. de poenis (48. 19.) Capitalis videlicet homicidii poena, desideratam facinori operam dolumque desiderat. hinc Festus qui liberum hominem sciens morti duit, parricida esto. pro vulgato volueris accurate Forstenus nolueris. Aurelius Augustinus lib. I. c. 4. De libero arbitr. Nam et miles hostem et iudex vel minister eius nocentem et cui forte invito atque imprudenti telum manu fugit, non mihi videntur peccare, cum hominem occidunt. Si remissio telo imprudentia digna esse venia videtur, quid causae est, quamobrem Marcianus legem ex Demosthene definit esse ἐπανόρθωμα τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων. fr. 2. D. de Legib. Nempe quod culpa in iudicio legis Aquiliae punitur quidem, sed damno pecuniae tantum: in capitali vero causa, utpote atrociore, non punitur, sed consilium. fr. 38. de Poenis 48. 19.

Forstenus Select. lib. I. p. 43.

Si qua mulier capite se nunquam diminuit h. e. mutavit caput. ut Terent. Hecyra act. 4. scen. 3. Equidem capio et vix contineo, sed non minuam meum consilium: ex usu quod est, id persequar. Et Andr. Act. 2. scen. 3.

Forstenus l. c. p. 117.

Excerpta ex Top.

Maiores nos res scribere aggressos, C. Trebati, et iis libris quos brevi tempore satis multos edidimus, digniores, e cursu ipso revocavit voluntas tua.

Cum autem ego te non tam vitandi laboris mei causa, quam quod interesse tua arbitrarer, vel ut eos per te ipse legeres, vel ut totam rationem a doctissimo quodam rhetore acciperes, hortatus essem, utrumque, ut a te audiebam, expertus es: sed a libris te obscuritas reiecit: rhetor autem ille magnus, ut opinor, Aristotelica se ignorare respondit.

Non potui igitur tibi saepius hoc roganti, et tamen verenti ne mihi gravis esses, — debere diutius, ne ipsi iuris interpreti fieri videretur iniuria.

Ut veni Veliam, tuaque et tuos vidi, admonitus huius aeris alieni, nolui deesse ne tacitae quidem flagitationi tuae. Itaque haec, cum mecum libros non haberem, memoria repetita, in ipsa navigatione conscripsi, tibique ex itinere misi:

Nos autem, quoniam in utraque summa utilitas est, et utramque, si erit otium, persequi cogitamus, ab ea quae prior est ordiemur.

~~His~~ igitur locis qui sunt expositi, ad omne argumentum reperiendum tamquam elementis quibusdam significatio et demonstratio datur. Utrum igitur hactenus satis est? Tibi quidem tam acuto, et tam occupato puto. Sed quoniam avidum hominem ad has discendi epulas recepi, sic accipiam, ut reliquiarum sit potius aliquid, quam te hinc patiar non satiatum discedere.

Quando ergo unusquisque eorum locorum, quos exposui, sua quaedam ~~membra~~ habet, ea quam subtilissime persequamur, et primum de ipsa definitione dicatur.

Sed ego a vestris exemplis, nisi necessario non recedam.

Similitudo sequitur, quae late patet, sed oratoribus et philosophis magis quam vobis.

— — — Ficta etiam exempla, similitudinis habent vim, sed ea oratoria magis sunt, quam vestra, quamquam uti etiam vos soletis, sed hoc modo: finge mancipio aliquem dedisse id.

Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem inquiebat Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quaereretur.

Toto igitur loco causarum explicato, ex earum differentia in magnis quidem causis vel oratorum vel philosophorum magna argumentorum suppetit copia: in vestris autem si non uberior, at fortasse subtilior.

Sed quoniam ita a principio divisimus, ut alios locos diceremus in eo ipso de quo ambigitur, haerere, de quibus satis est dictum, alios assumi extrinsecus: de iis pauca dicamus, etsi ea nihil omnino ad vestras disputationes pertinent: sed tamen totam rem perficiamus

quandoquidem coepimus. Neque enim tu is es, quem nihil nisi ius civile delectet: et quoniam ad te haec ita scribuntur, ut etiam in aliorum manus sit ventura, detur opera, ut quam plurimum iis quos recta studia delectant, prodesse possimus.

Iam hoc perspicuum est non magis in legibus, quam in testamentis, in stipulationibus, in reliquis rebus, quæ ex scripto aguntur, posse controversias easdem existere.

— Itaque nil supererat, nisi, ut, cum aliis temporibus, tum vero in primis, hocce Africani belli tempore, magnam anni partem et ruri degeret et in studiis Philosophiae aliarumque doctrinarum habitaret. — Atque hoc tempore scripsit librum singularem, Hortensium, item quatuor libros Academicos, de Finibus bonorum et malor. et alios. Item, Caesare a Bruto, Cassio, aliisque conjuratis interfecto, fundamenta pacis jacere et omnium animos ad concordiam convertere conatus est. Quo facto, iterum rus abiit. Rediit in urbem mense Majo, quum Senatus ab Antonio convocaretur. At Antonius, quum huc veniret armis militibusque stipatus, audit, ut omnes quotquot erant Senatores, metu conterriti, ad suos quisque Lares confugerant. Cicero item abiit, iterque in Graeciam facere constituit, ea quidem mente, ut Romae adesset kalend. Jan. quando Hirtius et Pansa Consulatum inituri erant. Atque hoc fuit illud iter, in quo hunc Topicorum librum Cicero conscripsit. p. 4. 5.

Videtur ergo in scribendo id in primis Ciceronis fuisse propositum, ut Topica Aristotelis (obscuriora illa et difficiliora) ita Latine illustraret, ut majis facilia et munda fierent intellectu.

Praeceptorem habuit (C. Treb. Testa) Q. Cornelium Maximum (l. 2. §. 45 D. de O. J. Cic. ad Div. VII. 8. 17.) non valde celebrem illius aetatis Jurisconsultum: discipulum Labeonem, quem jus docuit (l. 2. §. 47. O. J.). Ceterum, tanta item innocentiae et justitiae existimat florit, ut, probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem eo esse neminem, ipse Cicero testetur. l. VII. ep. 5. Divers. Menag. in Amoenit. c. 14. p. 7.
Commendatione Ciceronis in Caesaris familiaritatem venit (VII. 8. ad Div.) Quamobrem nescio, quid in mentem venerit Zasio, dicenti, eum Pompejanas primum partes secutum, interventu Ciceronis, restitutionem a Caesare impetrasse, ac, tum demum, quae diximus commoda consecutum. p. 8.
In urbem reductus admonebat Ciceronem, suadente Caesare, ut vellet palam cum Caesare coniungeret, vel bellum detrectans, in Graeciam, se ad alium conferret

liberatum (Plutarch. in Cicerone 34.) p. 8.

Et sub Augusto gratia floruit Treb. cf. Horat. Satyr. 1. lib. 2. vers. 12. Pauper tamen a Caesare divitias speraverat VII. ep. ad Div. Atque tulit Caesar admonuit Treb. Suet. Caesar. 78. p. 9.

Numquam, quod sciam, legitur gessisse honores. — — causa rei est, quod ex Epicuri decreto, cuius sectae erat addictus τὸ πολιτεύεσθαι neglexerat. ad Fam. VII. 12. p. 10.

De libris Treb. cf. l. 2. §. 45. D. Macrob. Saturn. III. 3. Gellius IV. 2. familiarissime cum Cicerone vixit. ad Fam VII. ep. 11. ibid

De nomine eius Scaevolae vel Scaevae cf. Interprett. ad Att. IX. 15. XIII. 23. p. 11.

Aristotelici libri quae ad nos venerunt dialectica sunt, quae autem Ciceronis ad nos venerunt, magis sunt Rhetor. cf. Facciolati de Institut. Logicae Peripat. p. 187. Cicero de Orat. II. 36. De locis Communib. Cicero in Bruto 12. (p. 13.)

Ad verba Ciceronis ad Treb. "sed a libris Aristot. te obscuritas reiecit" Simplicius in Comment. ad Arist. Physica lib. I. p. 2. (cuius verba ex eodem quodam antiquiore fonte fluxere) conveniunt: ἐν τοῖς ἀκροαματικοῖς ἀσάφειαν ἐπετήδευσε, διὰ ταύτης τοὺς ῥᾳθυμοτέρους ἀποκρουόμενος. cf. Wytt. in Epist. ad Heusd. p. 47. (p. 14.)

Samuel Petitus Observ. lib II. c. 2. p. 172/99. asseverat, libros nostros Topicos a Diogene Laert. memorat sub aliis tit. esse. — — Haec omnia iam ante induxerunt Antonium Quarengum (teste Allatio in apibus Urbanis p. 45) ut singulari scriptione probare instituerit, Topicorum libros, qui exstant, non eos videri, e quibus Cicero ac Themistius suam locorum enumerationem desumserunt, sed alia, eaque faciliora intellectu Topica Aristotelis, horum originem atque fontem exstitisse (p. 15.)

Neque nos a nostra sententia dimovet disputatio Jo. Theoph. Buhlii in Comment. de libris Aristot. deperditis, (Comment. Gott. Vol XV. p. 76.) Nam, etsi ei adsentiamur contendenti, multos Aristotelis libros logici

argumenti esse eosdem, atque eos, qui exstant, licet antiquitus pro deperditis habitos; attamen facere non possumus, quin nostram teneamus sententiam, et Ciceronem diversa ab iis quae habemus, Topicis Aristotelis, in sui scriptione libelli et explicasse et ob oculos habuisse statuamus. atque ita concludimus — — — Factum est ut Trebatio ab Esotericorum lectione, obscuritate rejecto, Cicero Exotericos ejusdem libros Topicorum, cum Romanis, tum ipsi in primis Trebatio explicare instituerit. p. 15. 16.

Caput I. de Jure Connubii.

Recensentur hic Cicer. Top. Cap. III. §. 14. Cap IV. §. 18. IV. §. 23.

Antiquissima aetate nondum corruptis Romanor. moribus, nihil omnino de juribus inter maritum et uxorem a Romulo constitutum fuisse, discimus ex Dionysio Halic. Antiq. lib II. c. 25. Sin femina, sive convent in manum, a marito tantum in matrimonio haberetur, uxor tantummodo erat; sed is mos, prouti postea dicemus, recentioris fuit aetatis; neque enim sub Romulo jam et legib. invaluisse censemus. p. 20. 21.

Erat vetustissimus contrahendi mos is, qui per Confarreat celebratur. — — Nam licet in illa lege Romuli, quam memorat Dionysius, expressa non exstet Confarreationis mentio, fieri tamen nequit, quin verba, ex sacris legib. hoc modo interpretemur. — — Sed has nuptias, quas antiquitus sacras dicebant, serioris temporis usus Confarreationis appellatione nuncupasse videtur. de legib. sacrat. Grupp. IV. §. 2.

Nevandus (ad leg. XII. Tab. p. 95. cf. Gruppen Cap. IV. §. 17.) Confarreationem Romuli aetate in usu fuisse, in dubium vocat, propterea quod apud Plin. H. N. XVIII. 2. usus farris in sacrificiis a Numa demum inventus esse dicitur. Hoc tamen argumentum facile evertitur, prolato Fragmento Catonis apud Servium, (ad Virg. Aen. X. v. 541.) quo dicitur: Latini boves immolatos, priusquam caederentur, profugisse in sylvam. Igitur, quum immolare idem sit, ac mola salsa inspergere, omni dubio carere videtur, jam ante Romuli tempora

farris usum in Latio fuisse receptum. Quod cum ita sit, nobis non sine causa concludere videamur, Confarreationis ritum, Romuli aetate et inventum et solum fuisse usitatum. p. 23.

Corruptis nondum Romanor. moribus et ante receptam divortiorum frequentiam, omnes uxores viris in manum plerumque convenisse probabile est neque tamen eodem modo probabile videtur, omnes convenisse per Confarreationem — — Igitur, ad evitanda confarreationis solemnia et quae inde nascebantur, incommoda, JCtor. ingenium, in fictionibus adhibendis solers in primis et ferax, duas alias invenit nuptiarum species, quibus contrahendis id efficiebatur, quod Jura Romanor. propius erat praescriptum. — — — Res ita se habet: prout multas JCtor. Romanor. subtilitas excogitavit, quibus antiquitatis religionum ambages moribus suae aetatis accomodarent: sic primam mancipatio, seu uxoris cum dote Coëmptio, quamvis omnia in illo actu legitimo ficta essent, et ad verae venditionis imaginem tantummodo adumbrata: haec igitur a Prudentibus reperta fuit, ut Confarreat. difficultatibus connubia expedirent. p. 24. 25.

Atque haec ratio valuit in aliis quoque mancip. evitandis, in quibus solers Juris prudent. ars sibi non defuit; etenim si manumissio per censum, abalienatio rei mancipi per cessionem in Jure, quin et per Usucap. fieri consuevit, ne solemnia per aes et libram peragenda, frequentiam horum actuum legitimorum, incommodo suo retardarent. cf. Pithoeus ad Coll. L. M. et Rom. Tit XVI. (p. 790. Schulting)
ibid (p. 25.)

Igitur Confarreatio aliquamdiu adhuc solis Pontificibus propria fuit: Conventio vero in manum aliis quoque usurpata (Gell. IV. 3. XVIII. 6). Sed dissolutis postea magis magisque Romanor. moribus, utraque omnino omissa est, non Confarreatio tantum, sed et Conventio in manum; quod quidem eo valuisse Cujacio ad Ulp. IX. ut Tribonianum in lege 15. de R. N. et lege 121. §. 1. V. O. jam, in matrimonium convenire, scripsisse putet

Rosshirt — tygodnieby 1821.

De judiciis publicis Inst. IV. 18.

Tu rozwiążemy te trzy pytania; co było obiektem praw kryminalnych u Rzymian? w jakim stanie prawodawstwo kryminalne? jak się odbywały sądy kryminalne?

Co było obiektem praw kryminalnych u Rzymian?

Wszelkie przewinienie na które wyraźna kara (poena) przez Rząd była ustanowiona, i nazywano *crimen*; przewinienia zaś które lubo podpadały karze wymierzonej przez prawo, które atoli mogły bydź przez same strony załatwionemi, nazywano *delictum*: pierwsze było obiektem praw kryminalnych, drugie prywatnych, albo raczej prywatno policyjnych.

Już prawa XII. Tabl. wspominaią o przestępstwach, kryminalnie karanych; do tych liczono

a) crimen perduellionis, zdrada kraiu, ieżeli kto naprowadził nieprzyiaciół na zgubę oyczyzny, lub wydał nieprzyiacielowi, czyli zaprzedał obywatela wolnego fr. 3. D. ad Legem Jul. majest.

In *privatis* iudiciis nonnisi is, cujus intererat, actoris vice fungi poterat: in *popularibus* iudiciis, cuilibet ex populo accusare licebat apud pretorem, reus civili mulcta plectebatur, v. c. de albo corrupto, de sepulcro violato: in iudiciis *publicis*, publica animadversio intendebatur. ~~Same~~ Same iudicia publica można iescze udzielić, na publica propie sic dicta, które albo lud ~~sądził~~ albo ustanowiona osobna komissya ~~za~~ sądziła za pomocą ustanowionym lex: lub na extraordinaria, które urzędnicy maiący zakres sądownictwo kryminalne, sądzili.

b) ~~p~~ oczarowanie zboża na pozuku, (cererem incantare), albo skopienie zboża niedojrzałego w nocy.
3, podpalenie domu, lub zboża złożonego na stosie
4, szkalowanie za pomocą przez paszkwil (carmen famosum condere)
5, świadectwo fałszywe,
6, zabójstwo (parricidium).
7, oczarowanie kogo, lub otrucie.
8, oszukanie lub uszkodzenie klienta swego.
9, schadzki nocne,
10 przekupstwo karano na urzędniku śmiercią.

Późniejsze prawa postanowiły karę na przekupstwo ludu zgromadzonego na sejm (crimen ambitus); z których najnowsze jest lex Pompeja U. C. 702. Inne prawo lex Scatinia, postanowiła karę na gwałcicieli mężczyzn i niewiast (de nefanda Venere); a liczne prawa rozmaitych narodów, postanowiły karę na urzędników skarb oszukujących lub kray zdzierających. Naybardziey karano tego, który obraził majestat ludu Rzymskiego, lub iaki kolwiek zamach

~~robit~~ na wolności RZeczypospolitey.

Atoli i te prawo znaczniejsze doznały odmiany pod Cesarami, którzy dawne prawo de crimine majestatis populi Romani zastosowali do osoby swoiey; mocą którego nie tylko sam winowayca, ale i dzieci iego, karze podpadali. Od czasów wprowadzenia religii Chrześcian zbiór postanowiono ostrzeysze niż dawniey prawa de delictis carnalibus; również karano i tych kryminalnie którzy odstąpili od religii panuiącey (haeresis). Takze ciężkie kary postanowiono na czarnoksiężników i wróżczyków (mathematici)

Wiakim stanie prawodawstwo kryminalne było u Rzymian?

Dawni Rzymianie nie łamali sobie głowy bynaymniey, nad wyśledzeniem zasady filozoficzney prawa kryminalnego, ani nad tém, iaką karę ponosić maią winowaycy. Ktokolwiek popełnił przestępstwo ponosił karę śmierci albo przez ścięcie, albo od stryczka przez uduszenie, lecz nie na szubienicy, albo go strącano ze skały Tarpeyskiey, palono, lub ieżeli oyczobóystwo popełnił zaszywano go w worek i w morze wrzucano. — Mnieysze przestępstwa ~~karano~~ odkupywano pewną liczbą wołów i owiec, co nazywano multa.

Kiedy wraz więcey zarazem pracował prawo obywatelstwa, rzadko karano śmiercią obywatela, a nawet go nie więziono, ieżeli stawił rękoymię (vades publici), że się stawi w dniu naznaczonym do wyroku. Pierwszy przykład tego podaie Livius III. 13. Zaręczaiący płacił pewną summę ieżeli obwiniony uszedł z kraiu, a tym sposobem uchodził winowayca kary śmierci. Ale w ten czas podpadał karze wygnania (aquae et ignis interdictio,) utracaiąc swe prawa publiczne i prywatne. Jeżeli winowayca przed zapadłem wyrokiem udał się na wygnanie, maiątek dostawał się familii (Liv. XXV. 4.). Tak więc uchodził kary śmierci, ale iest ślad że zbrodni rzego pretore Tabula sprowadzono z wygnania i śmiercią ukarano (Ascon. ad hier. pro Scauro). Pod Cesarami znowu przywrocono karę śmierci. Karę wygnania zamieniono na deportacyą. Winowayca nie mogł sobie obierać pewnego mieysca na wygnanie; rząd mu takie przeznaczał, nayczęściey wyspę takaż, skonfiskowawszy iego dobra. Poźniey oddawano z nich części pewną następcom iego z linii zstępney i wstępney.

Lżeysza kara była relegatio, bo sukcessorowie ośkarżonego zatrzymywali maiątek. Nie znali zaś Rzymianie kary więzienia. Autor deportationis Augustus, qui, ab exsulibus hinc inde dispersis periculum suo metuenti imperio Livia suaserat, ut illos patria extorres insulis includeret Heineet. I. 16. §. 11. — Relegationem Justinianus in poenam corporalem transmutasse videtur, si valet ad hanc opinionem ex ejus sententia de poena relegationis argumentatio. Thiertach p 49. Relegati a certo loco abesse jussi

*) Polyb VI. 14. Cicero pro Dom. 30.

*) Zdarzało wielkiey odmiany od czasów zaprowadzenia religii Chrześciańskiey. Zniesiono te kary, ktore się nie zgadzały z zasadami tey że religii ...

... tamen libera reipublicae neutiquam in certum lo-

tempore tamen liberae reipublicae neutiquam in certum locum, in quo morari deberent, mittebantur. Id quod primus videtur introduxisse Augustus, ut homines poena causa in certum locum relegaret, salva tamen et bonorum et civitatis conditione. Relegatio poterat statui ad tempus vel in perpetuum; deportatio semper erat perpetua. Ratione effectuum par est deportationi aquae et ignis interdictio, quae tempore liberae reipublicae obtinebat, eo nisi discrimine, ut interdicti licentiam ubivis commorandi, nisi in eo loco a quo pulsi essent, retinerent. Quod cum sub Imperatoribus securitati publicae sufficere non videretur, Augustus deportationem introduxit cum iisdem effectibus coniunctam hactenus tamen diversam, quod deportati poena causa in certo loco morari deberent, neque licentiam aliis in locis commorandi retinerent. Heineccius l.l. ad Festum s.v. relegati.

1, piętnowanie czoła, wystanowione przez lex Remmia, na skalowanie. 2, skazowano karę, skazujący winowajcę na potykanie się z dzikiemi zwierzętami, jako gladyatorowie, zamieniając ią na karę skazującą winowajcę do pracowania w kopalniach. Ta była dwojaka: damnatio in opus metalli; damnatio in metallum. Różnica była ta, że kto ponosił karę pierwszą mniejszemi więzami był obkładany, cięższemi kto drugą fr. 8. §. 6. D. de poenis. Jeżeli kto uciekł skazany na karę pierwszą, tem samem zasługiwał na karę drugą; jeżeli z kary drugiey uciekł, śmiercią był karany.

Jak się odbywały sądy kryminalne?

Mało co wiemy o procedurze kryminalney za czasów królów. Król sam sądził, lub wyznaczona przez niego kommissya, jak to wiadomo z processu Horacyusza. Za czasów wolney Rzpltey. sądził ~~lud na ko-~~ 3 Senat, 2 urzędnicy, 1 i lud na komicye zebrany, przy czém też same zachowywano przepisy, jak przy każdém zgromadzeniu ludu. ‡ Winnego donoszono ludowi na seym zgromadzonemu. Lecz ponieważ nikomu nie wolno było, wnosić do ludu (cum populo agere), jak tylko urzędnikowi,

‡ Te trzy władze występowały następnie często do sądownictwa pomiędzy sobą były. ‡

nie mógł zatem nikt oskarżać wi-
nowajcy przed ludem, jak tylko urzę-
dnik. Bezkarnie więc uchodziłby
winowajcy gdyby nie postanowiono,
prawem lub uchwałą senatu, że
w takim razie wolno trybunom zapytywać
lud ~~trybunom~~, kogo zechce oskarży-
cielem zbrodniarza mieć? O tem
mówi Livius IV. 51. IX. 26. ‡ Później
ustanowił lud osobne komissye
ciągłe się trudniące śledzeniem i
ukaraniem zbrodniarzy (quaestiones
perpetuae) ~~ta~~ prezydowali pretorowie, i którym się nie dostała pretura miejska i cudzoziemska, nazywali się (quaestores

‡ ~~Rozumie się że~~ oskarżony ~~za nieprzyjaciela~~ o zdradę ojczyzny, lub ciężki jaki występek, bywał do więzienia wtrącany.

Odtąd inny stan rzeczy nastał. Wolno
było teraz każdemu obywatelowi ~~donosić~~ zbro-
dniarza do sądu, ~~kto obywatelem~~
~~jest Rz.~~ ‡ Denuncyant taki, udawał
się do przewodniczącego w sądzie żądając
ażeby mu wolno było oskarżyć wino-
wajcę (ut nomen deferre liceret).
Jeżeli konkurencya zachodziła, (co
się odtąd szczególniej wydarzało kiedy
denuncyant pewne nagrody za oskarże-
nie odbierał), dawano wyrok (divina-
tio) kto miał być oskarżycielem, inni
od tego usunięci, mogli wspólnie z nim
działać (subscribere accusationi). Po czem

‡ a ustanowiony sąd wydawał wyrok; wyjąwszy crimen perduellionis, który tylko lud na sejmie sądził, a to od czasu wyroku na Horacyusza zapadłego.

ieszcze raz oskarżano winowayce (delatio nominis); oskarżonego umieszczał pretor na liście obwinionych (nomen recipere inter reos), a, ieżeli przeszedł, trzydzieści ~~sm dni dawał, licząc od oskarżenia~~ dni, licząc od oskarżenia, dawał mu, do usprawiedliwienia się z zarzutów. Po czem ieżeli się nie stawił, zaocznie był sądzony karą wygnania.

Jeżeli stanął dowodził mu oskarżyciel zbrodni, przed kommissyą od pretora wyznaczoną (judices). Ci musieli bydź z grona Senatorów wybrani, od roku 632. od lex Sempronia, ze stanu rycerskiego‡. Poźniey kiedy stan rycerski coraz więcey przywileiów sobie przywłaszczał, przywrócono senatorów do dawnego prawa; poźniey, ustanowiono ażeby częścią z senatorów, częścią ze stanu rycerskiego sędziów wybierano (lex Aurelia U.C. 684.). Juliusz Cezar U.C. 705. oddał ten przywiley iedynie stanowi rycerskiemu ~~iedynie~~.

‡ a to na wniosek C. Graccha, który przez podniesienie stanu rycerskiego chciał przeciwko senatowi utworzyć oppozycyą. O ile odtąd przemagał stan rycerski przekonywa nas Valerius Maximus II. 10. 5. 55.

Liczbę sędziów wyznaczało prawo, z których atoli niektórych, iako podeyrzanych mogły strony odrzucić (recusare judices) dopraszaiąc się o innych na ich mieysce. Na ten przypadek ustanowiono

przez lex Cornelia 673 U.C. ut tantum trium judicum reiiciendorum potestas esset. Wolno także było samym stronom wyznaczyć sędziów (edere judices). Po ustawieniu tego wszystkiego, prezydujący w ~~tey~~ komissyi (judex quaestionis) zbierał dowody, przez świadków, pismo, lub niewolników branych na tortury (testes, tabulae, quaestiones ǂ). Stawali mówcy broniąc oskarżonego zwani patroni, których wspierali znakomitsi obywatele, zwani laudatores. Od r. 702. ustanowione było w jakim przeciągu czasu ma się bronić oskarżony: oskarżony (ad clepsydram dicere). Po czem sędziowie dawali zdanie, wyjąwszy w tym razie gdzie prawa powtórney rewizyi całey sprawy wymagały (comperendinatio rei), potępiając, uwalniając, lub odkładając sprawę. Wyrzeczone zdanie sędziów potwierdzał pretor, od którego nie wolno było appellować.

Pod Cesarami wszystko się zmieniło. ~~Sądził w tem czasie Cesarz lub~~ ǂ

ǂ Na prowincyi nie mógł kryminalnie sądzić i karać urzędnik obywatela Rzymskiego, jak tylko o zabójstwo, lub inney wielkiey zbrodniey obwinionego. Municipia, również miały sądownictwa publiczne, jak się przekonywamy ex lege Gall. Cisalp. — W wojsku często przez decimatio karano.

ǂ In caput dominorum h.e. contra dominos, in eorum perniciem, servos interrogare non licebat. Tiberius in caussas praesertim majestatis summa severitate inquirens, servos ut contra pristinum morem, in caput dominorum torquere, aut sponte deferentes audire posset, publico actori mancipari h.e. vendi jussit, atque ita eorum testimoniis paratisque subornati reliquis probationibus, usus, saepe reos convicit. Sed ante tempora Antonini Pii de servis tantum in criminalibus caussis, contra dominum autem non nisi in quibusdam criminibus expresse definitis, nominatim in crimine adulterii, fraudati census, et majestatis, quaestiones habebantur. Antoninus Pius primus servorum tormenta in caussis etiam civilibus admisit, si veritas aliter inveniri non posset. Wenck l.c. Sp. II.

~~Senat, lub urzędnicy~~ – appellacya była dozwoloną.
~~dopuszczoną, jak w processie kapitalnym.~~
~~Dalej~~ Prowadzenie processu ~~było publi~~ odbywało się zawsze prywatnie niż publicznie, jednakże zawsze wymagano, ażeby nikt nie był sądzony tylko oskarżony. Process nie cierpiał zwłoki, zwłaszcza gdzie szło o ukaranie zbrodni zdrady kraju, sędzili ustanowieni urzędnicy, gdzie występowali jako oskarżyciele tak nazwani Agentes in rebus. Nakazano oraz ażeby we dwóch latach kończono processa. Wzywanego po kilka razy obwinionego, umieszczono na osobnej liście (requirendus adnotatus), ścigano go, przyaresztowawszy majątek jego, który konfiskowano jeżeli się w roku nie stawił. Stawionego lub skazywano na karę, lub w braku dowodów sadzano w więzieniu, lub brano na tortury ażeby się przyznał, wyjąwszy znaczniejszych obywateli.

Senat i Urzędnicy

III. Wyznaczony dyktator w nagłey potrzebie sądził i sprawy kryminalne, z urzędowaniem iego spojone. Mianowali go Konsulowie na rozkaz senatu, a za tém działaiąc, działał w imieniu senatu. Więc tu żadna kollizya. Toż samo Urzędnik na prowincyi, ieżeli sądził, to podług daney sobie instrukcyi (mandatum formula provinciae) którey ieżeli nie miał, sprawy wszelkie kryminalne pod rozpoznanie senatu podawać musiał. Co się tyczy stosunków senatu do konsularnego, zdaie się: że zdarzaiące się przewinienia w mieście Rzymie, a nie poczytane za zbrodnie stanu, należały do senatu, wszelkie inne mnieysze do konsula. To zaś w historyi wspominaią o kryminalnem sądownictwie urzędników w Rzymie, n.p. że często karali śmiercią buntowników, da się wytłomaczyć: iuż to tém, że wysłani naprzeciw nieprzyiaciela do tego upoważnionemi byli: iuż to że potrzebą do tego zmuszanemi byli, do czego nie czekali upoważnionemi, iak i późniey pod Imperatorami (fr. 16. D. ad Leg. Cornel. de sicar. Modestinus).

~~Ale nietylko lud sądził kryminalnie, sądził; senat i urzędnicy.~~ W jakim się stosunku miało sądownictwo urzędników ~~do siebie~~ pomiędzy obu, powiedziało się; idzie teraz o wykazanie stosunku sądownictwa ludu z senatem.
Już w prawach XII. Tabl. zastrzeżono, żeby

obywatela Rz. nie sądzono kryminalnie, jak tylko na seymie. G. Sempronius Gracchus p. lex Sempronia, wsparł ją władzą ludu; podawszy wniosek do prawa, że każdy urzędnik ma bydź odpowiedzialnym ludowi, któryby obywatela Rz. na śmierć osądził. Jak więc odtąd sami Latini i peregrini do sądu krymi. senatu należeli, obywateli zaś miasta do sądu ludu, w. i. Polyb. świadczy. Zawieszano to prawa, jeżeli potrzeba było SC. ultimum, a ~~tak zginął~~ tym sposobem Gracchus, zginęli wspólnicy Katyliny. Że zaś Senat nie był odpowiedzialnym za wydanie takiey ustawy ludowi, lecz urzędnicy (po ustanowieniu lex Sempronia;) przykładali się do exekucyi poleconey im p. Senat, dla tego ~~a stąd~~ powstanie Cycerona przed sąd ludu. — Jeżeli oskarżyciel nie dowiódł co zadał piętnowano mu czoło za karę literą C. (calumniae). Później nastąpiła kara wygnania i t. p.

⊥ Przypuścić tego nie można, żeby Senat pod Imperatorami miał sądownictwo odrębne nie zależącém. W wielu przypadkach sami

Imperatorowie z radą swoią (cognitio principis) decydowali. Za rzeczypltej jednak brać tego nie można, owszem i w szczególności prawa prywatnego dotyczące się sprawy wyrzekał senat, czego liczne mamy dowody. Procedura takiego sądu nie była jak za Rzpltej. lecz zazwyczaj zgromadzał się senat in corpore, nie wyznaczając komissyi.† Zazwyczaj jeden z senatu występował jako oskarżający (postulatio accusationis lub zarazem inquisitionis). Oskarżony bywał pytany; i sam się bronił, lubo czasem ex officio wyznaczano obrońcę. Prezydował zazwyczaj konsul. Lecz i Imperator bywał przytomny, a często sam ~~że~~ kierował sądem. Zresztą zdanie swoie tym sposobem dawał dawał senat jak za Rzpltej. per discessionem.

† Profert jus Justinianeum formam quidem processus accusatoriam tanquam ordinariam; id quod praecipue ex duobus probatur titulis Dig. 48.2. Cod. 9.2. qui de accusat. et inscriptionibus inscripti, ipsis generalem continere processus totius formam, indicant. Attamen si spectes, quaenam esset indoles eorum, qui in corpore juris sistuntur stationarii, irenarchae, nuntiatores curiosique, inde apparebit, nullum locum habuisse processum proprie accusatorium, ubicunque hi minores magistratus ad judicem nocentes traderent, munere publico fungentes, atque ex eodem ad sceleratos gravissimos detegendos obligati. Quippe analogia formae accusatoriae ab eisdem observabatur, at ex publica autoritate ante, quam quis criminis autor cognitus esset, agebant Cod 9.4.1. Quae deinde de officio provinciae praesidis praefectique urbis praecepta sunt, vel clarius demonstrant processum quendam inquisitorium re vera adhibitum esse.

